
**LASTEN KOKEMUKSIA PERHETYÖSTÄ
KANTA-HÄMEEN ALUEEN PERHETYÖN YKSIKÖSSÄ
VUONNA 2012**

Ammattikorkeakoulun opinnäytetyö

Sosiaalialan koulutusohjelma

Lahdensivu, kevät 2013

Satu Halttunen

Anne Kettumäki

LAHDENSIVU

Sosiaalialan koulutusohjelma

Sosiaalipedagoginen sosiaalityö

TekijätSatu Halttunen
Anne Kettumäki**Vuosi** 2013**Työn nimi**Lasten kokemuksia perhetyöstä Kanta-Hämeen alueen
perhetyön yksikössä vuonna 2012

TIIVISTELMÄ

Tämä opinnäytetyö on toteutettu laadullisena tutkimuksena. Opinnäytetyön tavoitteena oli kuulla lapsia perhetyön asiakkaina. Tarkoituksena oli tuoda lapsen ääni kuuluviin perhetyön kehittämiseksi yhä lapsilähtöisempään suuntaan. Tutkimukseen osallistui kuusi 7 - 12-vuotiasta perhetyön asiakasta. Tutkimus toteutettiin yhteistyössä Kanta-Hämeen alueen perhetyöyksikön kanssa.

Tutkimuksessa haluttiin kuulla lapsen näkemyksiä perhetyöstä sekä selvittää, mitä lapset ajattelevat siitä, miksi perhetyöntekijä käy perheessä. Lapsilta kysyttiin esimerkiksi sitä, mitä perhetyöntekijä heidän mielestään tekee ja miten perhetyöntekijä voisi auttaa. Laadullinen tutkimus toteutettiin narratiivisuutta eli tarinallisuutta ja toiminnallisia menetelmiä hyödyntäen. Aineistonkeruumenetelminä käytettiin mielikuvitustarinaa ja avointa haastattelua. Toiminnallisten menetelmien tarkoitus oli helpottaa lasten osallistumista tutkimukseen. Tutkimusaineiston analyysimenetelmänä käytettiin aineistolähtöistä sisällönanalyysiä. Avoimen haastattelun aineiston jäsentämisessä käytettiin lisäksi teemoittelua.

Tutkimuksen tuloksissa ilmeni, että lapset ymmärtävät perhetyön pitkälti toiminnan ja sen sisältöjen kautta. Lasten vastaukset olivat konkreettista toimintaa ja tekemistä kuvaavia. Tuloksia tarkasteltaessa vaikutti siltä, että lasten on ehkä vaikea ymmärtää perhetyön tarkoitusta kokonaisuudessaan, ja sitä, mihin asioihin se heidän elämässään vaikuttaa.

Lasten mielipiteiden kuulemisen tarkoitus oli tuoda perhetyöntekijöille uusia näkökulmia työnsä tarkasteluun ja sen kehittämiseen yhä lapsilähtöisemmäksi. Tutkimuksessa käytettyjen kysymysten ja toiminnallisten lähestymistapojen toivotaan antavan välineitä perhetyöntekijöille lasten kuulemiseen osana perhetyön kehittämistä.

Avainsanat Lasten osallisuus, lapsilähtöisyys, lastensuojelun perhetyö, kvalitatiivinen tutkimus, toiminnalliset menetelmät.

Sivut

40 s. + liitteet 5 s.

LAHDENSIVU

Degree programme in Social Services
Sosialpedagogic Social Work

Authors

Satu Halttunen
Anne Kettumäki

Year 2013

Subject of Bachelor's thesis

Children's views on family work in a child welfare unit in Kanta-Häme in the year 2012

ABSTRACT

The Bachelor's thesis was a qualitative study into children's view on family work in child welfare. The purpose of the study was to hear the children's experiences about family work in order to develop it into a more child-orientated direction. Six children aged 7-12 years participated in the study. The children were clients of family work in child welfare. The study was carried out in cooperation with an unit of family work located in Kanta-Häme.

The purpose of the study was to hear children's thoughts about family work and find out why children think the family worker visits their homes. The children were asked for example to tell what they think the family worker does and how the family worker could help them. The qualitative study was carried out by using narrative and participatory methods. An imaginary story and an unstructured interview were used as data collection methods. The purpose of using the participatory methods was to help the children to participate in the study. The data were analyzed by inductive content analysis. In addition, thematic analysis was used when processing the material of the unstructured interview.

According to this study, children regard family work mainly as the concrete actions and activities the family worker carries out with the family. It may be hard for children to understand the whole purpose of family work and see how it affects their lives.

The reason for studying children's experiences of family work was to give family workers new perspectives on their work and make their work even more child-orientated. Hopefully, the questions and participatory methods used in the study can be used in the future as well, when hearing children as a part of the development of family work.

Keywords Child participation, child orientation, family work in child welfare, qualitative study, participatory methods.

Pages 40 p. + appendices 5 p.

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	1
2	OPINNÄYTETYÖN LÄHTÖKOHDAT.....	2
3	TEOREETTISET LÄHTÖKOHDAT	3
3.1	Sosiaalipedagogiikka.....	3
3.2	Lapsen osallisuus.....	5
3.3	Lastensuojelu.....	6
3.4	Perhetyö.....	7
3.5	Lapsen kasvu ja kehitys.....	9
3.6	Lapsilähtöiset tutkimusmenetelmät.....	9
4	TUTKIMUKSEN TEHTÄVÄ JA TOTEUTUS	11
4.1	Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset.....	12
4.2	Kohderyhmän valinta	13
4.3	Aineistonhankinta.....	14
4.4	Aineiston analyysi	15
4.5	Salassapito ja tutkimusmateriaalin käsittely	17
5	TULOKSET	17
5.1	Mielikuvitustarina	18
5.1.1	Nalleperheen kuvaus ja perheen murheet.....	18
5.1.2	Nalleperheen auttaminen ja perhetyöntekijä perheessä.....	20
5.1.3	Nalleperheestä kertovan tarinan onnellinen loppu	21
5.1.4	Mielikuvitustarinan tulosten yhteenveto	22
5.2	Avoin haastattelu.....	23
5.2.1	Perhetyön sisältö.....	23
5.2.2	Käsitys avuntarpeesta	25
5.2.3	Perhetyön merkitys	26
5.2.4	Perhetyön lähestyttävyyys ja lapsen osallisuus	27
6	JOHTOPÄÄTÖKSET	28
7	TUTKIMUKSEN EETTISYYS JA LUOTETTAVUUS.....	31
7.1	Tutkimusprosessin luotettavuus	32
7.2	Lasten kanssa tehtävä tutkimus	32
8	POHDINTA.....	34
8.1	Tutkimuksen toteutuksen arviointia	34
8.2	Menetelmien soveltaminen ja ideat jatkotutkimuksista	37
8.3	Oman työskentelyn arviointi	38
	LÄHTEET	39

Liite 1	Kuvakortit
Liite 2	Mielikuviustarina
Liite 3	Avoimen haastattelun kysymykset
Liite 4	Kirje tutkimukseen osallistuvien lasten vanhemmille
Liite 5	Kyselylomake perhetyöntekijöille

1 JOHDANTO

Opinnäytetyön lähtökohtana oli opinnäytetyön tekijöiden kiinnostus lastensuojelua ja perheiden kanssa tehtävää työtä kohtaan. Opinnäytetyön yhteistyökumppaniksi saatiin Kanta-Hämeen alueella sijaitseva lastensuojelun avoimuuden perhetyötä toteuttava yksikkö. Tutkimuksen aiheen taustalla oli perhetyöntekijöiden ehdotus kuulla lasten kokemuksia perhetyöstä. Opinnäytetyön tekijät kokivat lapsen näkemysten kartoittamisen mielenkiintoiseksi ja merkittäväksi tehtäväksi.

Lasten kokemusten selvittäminen pohjautuu lastensuojelulakiin. Lastensuojelulain viides pykälä korostaa lapsen kuulemista lastensuojelun asiakkaana. Lapsilla on oikeus saada tietoa itseään koskevista asioista sekä tulla kuulluksi, jotta hänen etunsa tulisi turvatuksi. (Räty 2012, 19–20.) Lasten äänen kuuleminen asiakkaana on merkittävää myös, jotta palveluita osataan kehittää aidosti lapsilähtöisimmiksi. Lasten kuuleminen osoittaa arvostusta lapsuutta kohtaan, sekä edistää lapsiväestön tasa-arvoisuutta suhteessa aikuisväestöön. (Hurtig 2003, 35.) Tämän opinnäytetyön tarkoituksena on, että lasten osallisuus perhetyöhön voisi lisääntyä ja perhetyötä voitaisiin kehittää edelleen lapsilähtöisempään suuntaan opinnäytetyötä hyödyntäen.

Tutkimus toteutettiin laadullisena tutkimuksena, johon osallistui kuusi 7–12-vuotiasta lasta. Tutkimusmenetelmissä hyödynnettiin toiminnallisia menetelmiä: narratiivisuutta eli tarinallisuutta sekä kuvakortteja. Niiden tarkoitus oli tukea lapsen osallisuutta tutkimustilanteessa sekä auttaa lasta sanoittamaan ajatuksiaan. Tutkimuksen teoreettisen pohjan muodostavat teoriat sosiaalipedagogiikasta, lapsen osallisuudesta, lastensuojelusta, perhetyöstä, lapsen kehityksestä ja kasvusta sekä lapsilähtöisten menetelmien käytöstä. Tutkimustehtävä on ”Lasten kokemusten kuuleminen perhetyön kehittämiseksi”. Tutkimuksen tutkimuskysymykset ovat: ”Mikä on lapsen käsitys siitä, miksi perhetyöntekijä käy perheessä?” ja ”Miten lapsi kokee perhetyön merkityksen perheessä?”

2 OPINNÄYTETYÖN LÄHTÖKOHDAT

Lapsen kuuleminen palvelun laadun turvaamiseksi on perusteltua lastensuojelulain, YK:n Lapsen oikeuksien sopimuksen sekä Suomen perustuslain mukaan. Perustuslain kuudennessa pykälässä sanotaan, että lapsia tulee kohdella tasa-arvoisesti ja yksilöinä, ja että heidän tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystasonsa mukaisesti (Lagström, Pösö & Rutanen 2010, 15, 27.) Lastensuojelulain viides pykälä puolestaan muotoilee asian seuraavasti: ”Lapselle on hänen ikäänsä ja kehitystasoaan vastaavalla tavalla turvattava oikeus saada tietoa häntä koskevassa lastensuojeluasiassa ja mahdollisuus esittää siinä mielipiteensä. Lastensuojelun tarvetta arvioitaessa, lasta tai nuorta koskevaa päätöstä tehtäessä ja lastensuojelua toteutettaessa on kiinnitettävä erityistä huomiota lapsen tai nuoren mielipiteisiin ja toivomuksiin.” (Räty 2012, 19 - 20.)

Opinnäytetyön yhteistyökumppanina toimii perhetyön yksikkö Kanta-Hämeen alueella. Tutkimuksen aiheen taustalla oli perhetyöntekijöiden ja opinnäytetyön tekijöiden kiinnostus lasten näkemyksiä kohtaan. Lähtökohtana oli kiinnostus selvittää, miten lapsi ymmärtää perhetyön ja minkälaisen merkityksen hän sille antaa. Tutkimuksen toivotaan innostavan perhetyöntekijöitä kuulemaan lasten mielipiteitä myös jatkossa osana perhetyön kehittämistä yhä lapsilähtöisempään suuntaan.

Yhteistyökumppanin tekemä perhetyö on lastensuojelun perhetyötä. Työ perustuu siihen, että perheitä tuetaan toimimalla yhdessä perheen kanssa. Näin ollen perhetyö on käytännönläheistä kotiin annettavaa tukea. Kotiin annettava tuki on avuksi erityisesti silloin, kun tilanteet perheessä ovat vaikeita eikä perheellä itsellään ole voimia hakeutua avun piiriin. Yksikön nimeä tai tarkkaa kuvausta sen toiminnasta ei tuoda opinnäytetyössä esiin tutkimukseen osallistuneiden lasten ja perheiden yksityisyyden suojaamiseksi, mikä oli lähtökohtana tutkimuksen suorittamiselle. Perhetyötä on kuvattu yleisemmällä tasolla opinnäytetyön kohdassa 3.4 Perhetyö.

Aikaisempia tutkimuksia yhteistyössä erilaisten perhetyötä toteuttavien toimijoiden kanssa on tehty melko paljon. Lasten kokemuksia ja ääntä sen sijaan on kuultu huomattavasti vähemmän kuin esimerkiksi vanhempien kokemuksia. Monissa tutkimuksissa lasten ääntä on kuultu myös vain välikäsitteellisesti aikuisten arvioimana. Opinnäytetyön yhteistyökumppanin yksikköön on myös tehty aikaisemmin opinnäytetöitä, mutta lasten kokemuksia ei olla aikaisemmin kuultu näin laajasti.

Opinnäytetyöprosessin aikana löytyi toinen opinnäytetyönä tehty tutkimus, joka muistuttaa tätä tutkimusta. Lahden ammattikorkeakoulun kahden sosionomiopiskelijan opinnäytetyö ”Lasten kokemuksia lastensuojelun perhetyöstä” on tehty vuonna 2010 yhteistyössä eteläsuomalaisen perhekeskuksen kanssa (Alenius & Erkkilä 2010). Tutkimus on laadullinen tutkimus, joka toteutettiin teemahaastatteluin. Tutkimukseen osallistui kuusi alakouluikäistä lasta. Tutkimusjoukko, tutkimuksen aihe sekä monet lähtökäsitteet ovat siis hyvin samankaltaiset kuin tässä tutkimuksessa. Sa-

mankaltaisuus on yllättävää, koska tämän tutkimuksen tutkimusjoukko sekä monet muut tekijät ovat määrittäneet pitkältä tutkijoista riippumattomista syistä. Erona toiseen opinnäytetyöhön on se, että tässä tutkimuksessa käytettiin lasten kanssa työskentelyn tukena toiminnallisia menetelmiä. Tutkimustulosten samankaltaisuus vahvistaa osaltaan tämän tutkimuksen tuloksia. Tuloksia on vertailtu hieman opinnäytetyön osuudessa 6 Johtopäätökset.

Lasten osallistamista ja työskentelyn keskiöön nostamista on tavoiteltu myös esimerkiksi Pesäpuu ry:n lastensuojelun avohuollon kehittämisen ja tutkimushankkeessa vuosina 2000–2003. Hankkeen yhteydessä kehitettiin Lapsen elämäntilanteen kartoitus-työskentelymalli. Työskentelymallissa pidettiin merkittävänä samankaltaisia asioita kuin tässä tutkimuksessa. Tällaisia asioita olivat esimerkiksi lapselle kuulluksi tulemisen kokemuksen välittäminen sekä lapsilta tulevien ajatusten huomioon ottaminen työskentelyssä. Tärkeänä pidettiin myös lapsen ikä- ja kehitystason huomiointia työskentelyssä esimerkiksi toiminnallisia menetelmiä hyödyntäen. (Reijonen 2005, 61–66.)

3 TEOREETTISET LÄHTÖKOHDAT

Opinnäytetyön teoriapohja koostuu sosiaalipedagogiikasta, siihen perustavasta sosiokulttuurisesta innostamisesta, lastensuojelusta ja perhetyöstä, kehityspsykologiasta sekä toiminnallisista menetelmistä. Opinnäytetyön aiheeseen voidaan liittää useita eri teorioita, mutta työssä on keskitytty vain keskeisimpiin teorioihin.

Opinnäytetyö tehdään yhdessä lastensuojelun avohuollon toimijan kanssa ja sen tarkoitus on palvella erityisesti perhetyöntekijöitä, jotta he voisivat kehittää omaa työtään. Oman ammattialueensa osaajina perhetyöntekijät tuntevat siihen liittyvät prosessit ja teoriat, joten opinnäytetyössä kuvataan vain tiiviisti lastensuojelun ja perhetyön taustalla olevia teorioita ja perusteita.

3.1 Sosiaalipedagogiikka

Sosiaalipedagogiikkaa voidaan määritellä monin eri tavoin riippuen eri aikojen ja alueiden aatevirtauksista ja sen tuomista ihmis-, yhteiskunta- ja tiedekäsityksistä. Suomessa sosiaalipedagogisesti suuntautuneella kasvatuksella on pitkät perinteet, mutta sosiaalipedagogiikalla ei kuitenkaan ole itsenäisen tieteen asemaa. (Myllärinen & Tast 2001, 15, 21.)

Sosiaalipedagogisessa työtöteessä painotetaan toiminnan asiakaslähtöisyyttä sekä asiakkaan aitoa kohtaamista ja kuulemistä. Sosiaalipedagogiikan keskeinen periaate ja tavoite on ihmisten auttaminen itseapuun, eli auttamaan itse itseään. Käytännössä tämä voi olla ihmisten tukemista, rohkaisemista ja aktivointia. Tarkoituksena on, että ihmiset pystyvät näin paremmin huolehtimaan itse itsestään, kohtaamaan oman arjen ongelmia sekä kehittämään itseään. (Hämäläinen & Kurki 1997, 18–19.)

Sosiaalipedagogiset arvot korostavat eettisesti perusteltuja, kasvua tukevia sosiaalisia prosesseja. Prosessien tarkoitus on tukea ihmisten kasvua kohti täysivaltaista persoonallista elämää. Sosiaalipedagogisesti tarkasteltuna kasvatus nähdään kasvun tukemisena, jonka tulisi tapahtua tasavertaisessa dialogisessa prosessissa. (Myllärinen & Tast 2001, 30, 39–40.)

Dialogisuus on yhteisymmärrykseen pyrkivää vuorovaikutusta, jossa molemmat osapuolet ovat sekä antavia että saavia osapuolia. Asiakkaan näkökulma omaan elämäänsä on ensisijainen. Asiakaslähtöinen toiminta ei kuitenkaan tarkoita sitä, että ammattilainen ei toisi omaa ammatillista osaamistaan osaksi työskentelyä. (Mönkkönen 2007, 63–64, 86–89.)

Opinnäytetyön aihe on itsessään sosiaalipedagogisen ideologian mukainen, koska sosiaalipedagogiikassa painotetaan asiakkaan kuulemistä ja näkemistä oman elämänsä asiantuntijana. Tutkimuksessa kysytään asiaa itse asianomaisilta – lasten kokemuksia kysytään itse lapsilta, eikä esimerkiksi heidän vanhempiensa tai viranomaisten arvioimana. Sosiaalipedagogiseen asiakaslähtöisyyteen on pyritty suunnittelemalla tutkimus lapsen ymmärrystasolle sopivaksi.

Sosiaalipedagogisessa työskentelyssä voidaan hyödyntää myös sosiokulttuurista innostamista. ”Innostaminen suuntautuu sosiaalisen kommunikation edistämiseen, ihmisten välisen vuorovaikutuksen lisäämiseen ja subjekti-subjekti-suhteen kehittämiseen”. Innostamisella pyritään luomaan sosiaalisen transformaation mahdollistavia tilanteita, eli sen avulla pyritään muutokseen, joka parantaa ihmisten elämän laatua. (Kurki 2000, 19.)

Sosiokulttuurisen innostamisen yhtenä tavoitteena on ihmisen voimaannuttaminen. Tarkoitus on, että yksilö voi voimaantumisen ja valtaantumisen kautta ymmärtää uudella tavalla vaikutusmahdollisuudet elämäänsä. Vasta tilanteensa tiedostamisen jälkeen ihminen voi alkaa toimia kohti muutosta. (Kurki 2000, 130.)

Tutkimuksen tarkoitus oli innostaa perhetyön asiakkaana olevia lapsia osallistumaan omaan perheen kanssa tehtävään työhön vaikuttamiseen. Lasten äänen kuulemisen kautta heille pyrittiin välittämään kokemus siitä, että heidän mielipiteellään todella on merkitystä. Tämän kokemuksen toivotaan voimaannuttavan ja innostavan lapsia myös jatkossa tuomaan esiin omia mielipiteitään ja vaikuttamaan itseään koskeviin asioihin. Kenties lapset uskaltavat tutkimukseen osallistumisen myötä jatkossa kertoa aikaisempaa enemmän ajatuksiaan perhetyöntekijöille ja huoltajilleen.

Tämän tutkimuksen innostamisen kohteina ovat myös yhteistyökumppanin perhetyöntekijät ja tutkimukseen osallistuneiden lasten perheet. Laajemmin ottaen tutkimus voi innostaa myös muita lasten etua ajavia toimijoita. Opinnäytetyön toivotaan innostavan yhteistyökumppanin perhetyöntekijöitä jatkossakin kuulemaan erityisesti lapsien ääntä perhetyön laadun parantamisen ja kehittämisen suhteen.

3.2 Lapsen osallisuus

Lapsen kuuleminen lastensuojelun asiakkaana on lakisääteistä. Lastensuojelulain viides pykälä määrittää, että lasta tulisi kuulla hänen ikä- ja kehitystasoonsa sopivalla tavalla. Lapsella on oikeus saada tietoa häntä koskevista lastensuojeluasioista sekä oikeus mielipiteensä esittämiseen. Lapsen mielipiteelle tulee antaa sitä enemmän painoarvoa, mitä tärkeämmästä hänen elämäänsä vaikuttavasta asiasta on kyse. Lapsen mielipide voidaan jättää selvittämättä vain erittäin tarkoin perustelluissa tilanteissa, joissa lapsen hyvinvointi saattaisi vaarantua mielipiteen selvittämisen vuoksi tai olisi jokin muu hyvin painava syy. (Räty 2012, 19, 166.)

Lapsen osallisuutta lastensuojelun instituutioissa voidaan arvioida osallisuuden rakentumisen portaiden kautta. Osallisuuden ajatellaan kasvavan sen mukaan, mitä enemmän lapsi voi vaikuttaa päätöksiin. Portaat etenevät seuraavasti: mahdollisuus osallistua tai kieltäytyä, mahdollisuus saada tietoa, prosessiin vaikuttaminen, mahdollisuus omien ajatusten ilmaisemiseen, tuki omien mielipiteiden ilmaisuun ja mahdollisuus itsenäisiin päätöksiin. (Tanskanen & Timonen-Kallio 2010, 9.)

Lapsen osallisuuden mahdollistamiseksi tulee lapsen saada tarpeeksi tietoa häntä koskevista asioista tavalla jotka hän voi ikänsä ja kehitystasonsa puolesta ymmärtää. Myös mielipiteen ilmaisun apuna tulee lasten kanssa työskennellessä käyttää siihen sopivia menetelmiä. Lapsella on myös oikeus olla ilmaisematta mielipidettään ja hänen tulee olla tietoinen tästä oikeudestaan. (Räty 2012, 165.) Mielipiteen ilmaisematta jättämisen oikeus huomioitiin tutkimuksessa siten, että tutkimukseen osallistuminen oli vapaaehtoista. Tutkimustilanteessa lapsen vastatessa esimerkiksi ”en halua kertoa” jatkettiin seuraavaan kysymykseen.

Osallisuuteen kuuluu oikeus saada tietoa itseä koskevista suunnitelmista, päätöksistä, ratkaisuista, toimenpiteistä sekä perusteluista. Nämä ovat edellytyksiä sille, että voi osallistua vastavuoroiseen vuorovaikutukseen tasavertaisena yksilönä. Mielipiteen ilmaisemisen mahdollisuuden lisäksi on tärkeää saada siihen tarvittaessa tukea. Aikuisen tehtävänä on pitää huolta siitä, että lapsi saa tarvittaessa tukea mielipiteensä ilmaisemiseen. (Rytkönen & Rönkkö 2010, 51–52.)

Lapsen osallisuuden asteeseen voi vaikuttaa se, keiden toimesta työskennellään. Eskonen, Korpinen ja Raitakari (2006) havaitsivat opinnäytetyönä tehdyssä tutkimuksessaan, että eri toimijoiden luomissa vuorovaikutustilanteissa tavoitteet, asetelmat ja lapsen osallisuus usein vaihtelevat. Lapsen asema voi olla hyvin erilainen esimerkiksi oikeudessa, sosiaalityöntekijän palaverissa tai terapeutisessa ryhmässä riippuen työskentelyn tavoitteista. Lapsi voidaan nähdä esimerkiksi kasvatettavana, autettavana tai asianomaisena. (Tanskanen & Timonen-Kallio 2010, 8.)

Lapsen osallisuuteen vaikuttaa myös se, ajatellaanko hänen olevan haavoittuva, avuton tai aikuisen päätöksenteon varassa oleva. Toisaalta lapsi voidaan nähdä aktiivisena, itsenäisesti ajattelevana yksilönä. (Hurtig 2003, 35.) Tässä tutkimuksessa lapsi on haluttu nähdä aktiivisena toimijana, jon-

ka kokemukset ja ajatukset ovat yhtä merkittäviä kuin aikuisen. Tämä perustuu ajatukseen lapsen tasa-arvoisuudesta suhteessa aikuisväestöön. Käytännössä osallisuus toteutuu usein toiminnan kautta, kuten yhdessä tekemisenä (Rytönen & Rönkkö 2010, 51–52). Lapsen osallisuus edellyttää lapsilähtöisiä tiedonkeruun ja dokumentoinnin tapoja ja menetelmiä. (Tanskanen & Timonen-Kallio 2010, 13.)

Möllerin (2005) mukaan työntekijät kokevat usein lasten kanssa työskentelyn sattumanvaraisena ja vähemmän tavoitteellisena kuin aikuisten kanssa työskentelyn. Selkeän roolin antaminen lapselle näyttäytyy haasteellisena lastensuojelun saralla. Lastensuojelussa puhutaan lapsen kuulemisesta, joka on ohjannut työntekijöitä kuulemaan lapsen mielipidettä esimerkiksi lastensuojelutarpeen kartoitusta tehdessä ja muissa lain osoittamissa tilanteissa. (Reijonen 2005, 61.) Lasta tulisi kuitenkin kuulla säännöllisesti osana työskentelyä ja lapsen ajatusten tulisi vaikuttaa työprosessin kaikissa vaiheissa.

Identiteettityö on yksi esimerkki siitä, miten lapsen osallisuutta voidaan vahvistaa. Identiteettityössä asiakas ja työntekijä ovat yhdenvertaisia yhteistyökumppaneita ja lapsi itse oman tarinansa luoja. Tavoitteena on jäsentää lapsen todellisuutta ja tarinaa sellaisena, kuin se lapselle itselleen näyttäytyy. Työntekijä toimii vaihtoehtojen jäsentäjänä ja tarinan yhteen punojana, mutta ei käytä asiantuntijavaltaansa lapsen ylitse. (Tanskanen & Timonen-Kallio 2010, 7.)

3.3 Lastensuojelu

Lastensuojelu perustuu Euroopan ihmisoikeussopimukseen ja Yhdistyneiden Kansakuntien lapsen oikeuksien yleissopimukseen sekä Suomen lastensuojelu- ja perustuslakiin. Lastensuojelulain tarkoitus on turvata lapsen oikeus turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun. Lastensuojelulain tavoitteen toteutumiseksi tulee kaiken julkisen vallan toimissa ottaa huomioon lapsen etu. Viranomaisen tehdessä valintoja eri vaihtoehtojen välillä hänen tulee toimia lapsen edun mukaisesti. (Räty 2012, 1).

Lastensuojelulain neljänteen pykälään on kirjattu lastensuojelun keskeiset periaatteet. Lastensuojelun on edistettävä lapsen suotuisaa kehitystä ja hyvinvointia. Lastensuojelun on tuettava vanhempia, huoltajia ja muita lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavia henkilöitä lapsen kasvatuksessa ja huolenpidossa. Lastensuojelun on pyrittävä ehkäisemään lapsen ja perheen ongelmia sekä puuttumaan riittävän varhain havaittuihin ongelmiin. Lastensuojelun tarvetta arvioitaessa ja lastensuojelua toteutettaessa on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu. (Räty 2012, 8–10.)

Perustuslain pykälän 19 kolmannen momentin mukaan julkisen vallan tulee tukea perhettä ja muita lapsen huolenpidosta vastaavia ihmisiä, jotta heillä olisi mahdollisuus turvata lapsen hyvinvointia ja yksilöllistä kasvua. Lapsen vanhemmat ja muut huoltajat ovatkin ensisijaisesti vastuussa lapsen hyvinvoinnista. Lastensuojelun tavoitteiden mukaista olisi tukea per-

heitä ja huoltajia tässä tehtävässä mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Lastensuojelulain neljännen pykälän mukaan lastensuojelussa on tärkeää toimia hienovaraisesti sekä käytettävä ensisijaisesti avoimuuden tukitoimia. Keskeistä on aina lapsen edun toteutuminen. Avun pitää olla riittävää, mutta on vältettävä puuttumista tarpeettomasti perheen asioihin ja autonomiaan eli itsemääräämisoikeuteen. (Räty 2012, 2, 8–10.)

Lastensuojeluasia tulee vireille hakemuksena tai sosiaalityöntekijän tai muun lastensuojelun työntekijän vastaanottaessa lastensuojeluilmoituksen tai pyynnön lastensuojelutarpeen arvioinnista. Asiakkuus alkaa, kun asia tulee vireille ja johtaa kiireellisesti huostaanottoimenpiteisiin tai päätetään tehdä lastensuojelulain pykälässä 27 kuvattu lastensuojelutarpeen selvitys. (Räty 2012, 226.) Mikäli lastensuojelun asiakkuus jatkuu, lapselle tehdään lastensuojelulain pykälän 30 perusteella asiakassuunnitelma, joka sisältää työskentelyn aloittamisen perusteet sekä toiminnan tavoitteet. Asiakassuunnitelma laaditaan lapsen, lapsen läheisten ihmisten sekä hänen asioistaan vastaavien viranomaisten yhteistyönä. (Taskinen 2010, 64.)

3.4 Perhetyö

Perhetyö perustuu kulttuurisille ja historiallisille käsityksille perheestä ja sen merkityksestä. Perhetyötä ohjaa lainsäädäntö. (Rönkkö & Rytönen 2010, 9.) Lastensuojelun perhetyötä ohjaa näin ollen erityisesti lastensuojelulaki. Perheiden tukeminen lasten kasvuolojen ja kehityksen turvaamiseksi perustuu kansainvälisesti tunnustettuihin ihmisoikeuksiin sekä lasten oikeuksiin.

Perhetyötä tehdään monilla eri toimintakentillä. Perhetyön määrittely ei ole yksiselitteistä, koska sen sisältö määritellään eri tavoin eri toiminta-alueilla. Käsitteen moniselitteisyyttä lisää se, että se voidaan ymmärtää tarkastelumuotona tai itsenäisenä työmuotona. Tarkastelumuotona perhetyö voi olla osa jotain muuta sosiaalipalvelua toimien ikään kuin näkökulmana muussa kokonaisuudessa. On olemassa esimerkiksi neuvoloiden, päiväkotien ja koulujen perhetyötä, jolloin perhetyö on yksi osa-alue kokonaistoiminnasta. Perhetyö voi olla myös itsenäinen kokonaisuus, oma palvelunsa. Tällaista perhetyötä toteuttavat kuntien sosiaalitoimet, kolmannen sektorin toimijat sekä seurakunnat. (Rönkkö & Rytönen 2010, 27–29.) Tämä opinnäytetyö on tehty perhetyön yksikköön, jonka tarjoama palvelu on kokonaisuudessaan määritelty perhetyöksi.

Perhetyötä voidaan määritellä myös sen mukaan mihin elämän alueeseen palvelu kohdistuu: päivähoitoon, sairaalaan, päihdepalveluihin, mielenterveyspalveluihin tai lastensuojeluun. Lisäksi perhetyötä voidaan jaotella sen mukaan, millaisia lähtökohtia sille asetetaan ja miten sitä toteutetaan. Kyse voi olla neuvonnasta ja ohjauksesta, kotipalvelusta tai puuttumisesta lapsen turvallisuutta tai kehitystä uhkaaviin asioihin lapsen elinympäristössä. Laajimmillaan perhetyöksi voidaan määritellä kaikki eri yhteiskunnallisten palveluntuottajien perheiden parissa tekemä työ. (Rönkkö & Rytönen 2010, 27–28.)

Perhetyön asiakkaaksi tuleminen perustuu avun tarpeeseen sekä haluun ottaa apua vastaan. Asiakkaaksi perhetyöhön tuleminen tapahtuu lastensuojelun sosiaalityöntekijän kautta. Lastensuojelun sosiaalityöntekijä tekee yhdessä perheen ja asianosaisten kanssa lastensuojelun lakisääteisen asiakassuunnitelman. Perhetyön alkaessa yhteistyöyksikössä järjestetään aloituspalaveri, johon osallistuu perhe, sosiaalityöntekijä ja perhetyön edustaja. Palaverissa asiakas ja perheelle nimetty sosiaalityöntekijä täyttävät arviointilomakkeen, johon kirjataan asiakkaan ja sosiaalityöntekijän nimeämät huolet kirjallisesti ja numeerisesti. Numeroilla ilmaistaan huolen suuruus. Lisäksi kaavakkeeseen kirjataan perhetyön tavoitteet.

Perhetyö perustuu aina asiakassuunnitelmaan ja perheen yksilöllisiin tarpeisiin. Jokaisen perheen tarina on omanlainen ja erilainen eikä sitä voida täysin ulkoapäin ymmärtää. Vaikka perhetyötä tehtäisiin kuinka hienovaraisesti, perhetyö on aina interventio eli väliintulo perheen elämään ja sen yksityisyyteen. Perhetyön kesto määrittyy perheen yksilöllisten tarpeiden mukaan. Yleensä se kestää muutamasta kuukaudesta pariin vuoteen. Pitkät perhetyön prosessit vaativat useita väliarvioita ja tavoitteiden tarkistamista. (Rytkönen & Rönkkö 2010, 213, 277 - 278.)

Yhteistyökumppanin toimintatapoihin kuuluu, että työskentelyn aikana perhe ja perhetyön edustaja täyttävät väliarviointikaavakkeen, johon merkitään uudelleen huolet ja huolen suuruus. Palavereita on työskentelyn aikana säännöllisesti ja niissä tarkastetaan myös perhetyön tavoitteet. Työskentelyn lopuksi perhe ja sosiaalityöntekijä täyttävät kaavakkeen, jossa arvioidaan työskentelyä. Asiakas voi kertoa, minkälaisena asiakas on kokenut tapaamiset ja käsitellyt asiat. Lisäksi asiakas voi kertoa sanallisesti, mikä on ollut tärkein muutos perheessä työskentelyn aikana ja onko ollut joitain muita tahoja, jotka ovat perhettä auttaneet.

Yhteistyökumppanin perhetyö kohdentuu perheisiin, jotka ovat lastensuojelun asiakkaita. Lastensuojelun avohuollon tukitoimena tehtävä perhetyö on intensiivistä työskentelyä huostaanoton tarpeen arvioimiseksi tai sen välttämiseksi. (Rytkönen & Rönkkö 2010, 213.) Syitä asiakkuuteen voivat olla esimerkiksi vanhempien väsymys ja masentuneisuus, arjen kaottisuus, päihteet, väkivalta, parisuhteen ongelmat sekä kasvatus- ja kouluongelmat.

Perhetyö on kuntouttavaa ja ongelmia vähentävää työtä, joka toteutuu käytännössä pääosin kotiin annettavana tukena ja määrittyy perheen yksilöllisten tarpeiden mukaan. Perhetyöhön kuuluu niin käytännön arjen askareissa auttamista, ohjausta, neuvontaa, monimuotoista yhdessä toimimista sekä vuorovaikutukseen ja sosiaaliseen kanssakäymiseen perustuvaa auttamista. Perhetyölle ominaisia piirteitä ovat myös usein verkostotyön tarpeellisuus sekä työskentely useiden eri sukupolvien kanssa.

Perhetyöntekijät ovat koulutukseltaan sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisia: sosionomeja, sosiaalikasvattajia sekä psykiatria sairaanhoitajia. Työntekijöiden vaihtuvuus yhteistyökumppanin yksikössä on vähäistä työn luonteen ja pitkäkestoisten asiakasprosessien vuoksi. Näin ollen per-

heet saavat mahdollisuuden luoda suhteen työntekijäänsä ja myös muutos tulee mahdolliseksi.

3.5 Lapsen kasvu ja kehitys

Opinnäytetyön tutkimusjoukko koostuu 7–12-vuotiaista lapsista, joten opinnäytetyön teoriaosuudessa on huomioitu myös kehityspsykologia. 7-vuotias lapsi on kokonaisvaltaiselta kehitykseltään eri vaiheessa kuin esimerkiksi 12-vuotias, mikä näkyi myös tutkimuksen aineistossa. Varsinkin lasten kognitiivisen kehityksen eri vaiheet oli huomioitava aineistoa tarkastellessa, sillä lasten ajattelun kehityksellinen taso vaikuttaa asioiden hahmottamiseen. Pieni lapsi hahmottaa asiat konkreettisemmalla tasolla, kun taas vanhempi lapsi pystyy hahmottamaan asioita abstraktimmin. (Vilkko-Riihelä & Laine 2008, 88.)

Piaget'n teorian mukaan lapsi elää kouluikäisenä, eli 7–12-vuotiaana konkreettisen ajattelun kautta. Tällä kaudella lapsen minäkeskeisyys alkaa vähentyä ja lapsi osaa ajatella jossain määrin asioita myös toisten näkökulmasta. Myös ajan ja paikan taju paranee, eli lapsi pystyy nykyhetken lisäksi käsittelemään mielessään mennyttä ja tulevaa. Ajattelu on kuitenkin vielä hyvin konkreettisella tasolla. (Vilkko-Riihelä & Laine 2008, 88.)

Teorian mukaan noin 12-vuotiaana lapsi siirtyy käsitteellisen ajattelun kauteen, jolloin ajattelun on mahdollista irtautua konkreettisesta todellisuudesta. Lapsi voi ottaa huomioon useita näkökulmia ja pystyy hyväksymään erilaisia totuuksia. Yksilölliset erot ajattelun kehityksessä voivat kuitenkin olla hyvin suuria. (Vilkko-Riihelä & Laine 2008, 88.)

Lasten konkreettinen ajattelu näkyi tässä tutkimuksessa tarkasteltaessa tulosten kokonaisuutta. Mielikuvitustarinassa lasten konkreettinen ja lapsenomainen ajattelu hahmottui esimerkiksi siinä, kun tarinassa kysyttiin mistä asioista nalle-perheen jäsenet ovat huolissaan. Suurin osa vastauksista oli hyvin konkreettisia huolia ja ongelmia, kuten että nallet eivät löydä ruokaa tai talo on heikko.

Tässä tutkimuksessa tuli myös esiin tutkimukseen osallistuneiden lasten erilaiset kyvyt keskittyä meneillään olevaan tilanteeseen. Kehityspsykologian mukaan keskittymiskyky on usein parempi 12-vuotiaalla, joka voi jaksaa kuunnella ja keskittyä tehtävään pitkäjänteisesti verrattuna 7-vuotiaaseen, jolla uusi ärsyke nappaa helposti huomion. (Vilkko-Riihelä 2008, 89.)

3.6 Lapsilähtöiset tutkimusmenetelmät

Tutkimustilanteessa hyödynnettiin toiminnallisia menetelmiä, joilla pyrittiin lapsilähtöisyyteen sekä lapsen osallisuuden kokemuksen vahvistamiseen. Lapsen voisi olla ajattelunsa konkreettisen luonteen vuoksi vaikea tai jopa mahdoton vastata suoriin kysymyksiin perhetyöstä, joka voi myös käsitteenä olla vieras. Lasten kerronnan helpottamiseksi käytettäviä toimin-

nallisia menetelmiä pohdittaessa mieleen nousivat narratiivisuus sekä erilaiset kuvakortit. Kuvakorttien (liite 1) hyödyntämisen taustalla oli ajatus siitä, että lasten olisi helpompi kertoa ajatuksiaan ja ilmaista tunteitaan, kun ne ovat sanallisen kertomisen tukena. (Wilson 2004, 78.)

Tarinan kertomisen ajatellaan olevan ihmiselle tyypillinen tapa ilmaista asioita. Tarinan kautta ihmisellä on mahdollisuus purkaa myös ahdistavia ajatuksiaan sekä pohtia kokemuksiaan ja ongelmiaan. (Niemi, Nietosvuori & Virikko 2006, 356.) Symboleiden, kuten esineiden ja kuvien, käyttö voi helpottaa lasta sanoittamaan ajatuksiaan ja tunteitaan. Mielikuvitushahmojen käyttö on lapsille luonnollista, joten niiden hyödyntäminen työskentelyssä voi tuoda heille leikinomaisen kokemuksen. Symbolien käyttämisen kautta lapsi saa myös kokemuksen siitä, että hän voi vaikuttaa tilanteen syntyyn – tässä tutkimuksessa tarinan kulkuun. (Wilson 2004, 78.)

Ensimmäisessä tutkimusosiossa käytettiin menetelmänä mielikuvitustarinaa (liite 2), joka toteutettiin Nalle-korttien avulla. Nalle- eli The Bears-kortit ovat yleisesti esimerkiksi lastensuojelussa paljon käytetyt kuvakortit. Mielikuvitustarina luotiin osittain valmiiksi ja siihen liitettiin kysymyksiä, joihin lasten tuli keksiä vastauksia tarinan edetessä. Tarinaa havainnollistettiin lapsille Nalle-korttien kautta: heidän oli mahdollista valita tarinassaan esiintyvät nallet korteista.

Mielikuvitustarinasta tehtiin sadunomainen, jotta lapset uskaltaisivat rohkeasti heittäytyä mukaan tarinankerrontaan, eikä heille tulisi paineita vastata oikein tai tietää miten asiat ovat oikeassa elämässä. Tavoitteena ei ollut pohtia lasten tekemien mielikuvitustarinoiden todenmukaisuutta. Perhetyö ja perheen sisäiset asiat ovat herkkä aihepiiri. Tarina mahdollistaa mielikuvituksen käyttämisen ja vaikeista asioista kertomisen ulkopuolisen silmin, ikään kuin tarinan kertojana. Mielikuvituksellisesta nalleperheestä tarinoiminen mahdollistaa lapselle myös asioiden ajattelun yleisemmällä tasolla kuin kysyttäessä lapsen omakohtaisista kokemuksista. Merkittävää oli, mitä asioita lapset näkivät perhetyön osaksi, ja miten he siitä kertoivat.

Mielikuvitustarinassa on sovellettu tulevaisuuden muistelu -menetelmää. Arnkil, Eriksson ja Arnkil (2003) kirjoittavat, että tulevaisuuden muistelu -menetelmää käytetään usein dialogisissa verkostopalavereissa. Menetelmästä puhutaan myös nimellä ennakointidialogi. Ennakointidialogien tavoitteena on päästä vuorovaikutukseen, jossa voidaan ratkaista pulmia ja jumiutuneita tilanteita sekä nostaa esiin voimavaroja. Tulevaisuuden muistelussa tarkoituksena on siirtyä mielikuvituksellisesti tulevaisuuden hetkeen, joka on onnistunut ja tyydyttävä. Asiakasta pyydetään kertomaan, millainen tämä tilanne on ja miten siihen on päästy. (Kokko 2006, 3, 29.) Tässä tutkimuksessa tiedonkeruumenetelmänä käytetyn mielikuvitustarinan lopussa lasta pyydettiin kuvittelemaan, että kaikki on nalleperheessä paremmin. Sen jälkeen kysyttiin, mitä on tapahtunut, mikä on muuttunut ja mitä nalleperheen jäsenet ajattelevat.

Toisena tutkimusmenetelmänä käytettiin avointa haastattelua, jossa käsiteltiin lasten omia kokemuksia (liite 3). Haastattelussa vastaamisen apuna

lapsilla oli perhetyön toimintoja kuvaavat tutkijoiden itse tekemät kuvakortit. Korttien kuvat pyrittiin valitsemaan niin, että ne voivat olla myös moniselitteisiä ja siten ne jättäisivät lapsen omille ajatuksille ja mielikuvitukselle tilaa.

Haastattelu koettiin luontevaksi menetelmäksi sen joustavan luonteen vuoksi. Haastattelutilanteessa tutkijan on mahdollista toistaa kysymykset, kysyä tarkentavia kysymyksiä ja varmistaa ymmärtäneensä oikein. Haastattelukysymykset voidaan myös esittää tutkijan valitsemassa järjestyksessä tilanteen ja esiin nousevan aiheen mukaan. Haastattelua tehdessä tutkijan on myös mahdollista havainnoida haastateltavan eleitä, ilmeitä ja asentoja. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 73.)

Haastattelun tavoite oli selvittää lasten ajatuksia perhetyöstä ja siitä, miksi perhetyötä tehdään. Lapsilta kysyttiin esimerkiksi sitä, mitä perhetyöntekijä heidän kanssaan tekee. Lisäksi kysyttiin sitä, tietävätkö he miksi perhetyötä tehdään ja mihin asioihin he kokevat tarvitsevansa apua. Haastattelussa pyrittiin selvittämään myös lapsen toiveita, pelkoja ja odotuksia perhetyön osalta.

4 TUTKIMUKSEN TEHTÄVÄ JA TOTEUTUS

Tutkimuksen tavoitteena oli kuulla lasten kokemuksia ja ajatuksia perhetyöstä. Tutkimus on kvalitatiivinen eli laadullinen, sillä lasten kokemuksia kuvataan työssä sisällöllisesti tilastollisen mallintamisen sijaan. Laadullinen tutkimus keskittyy tapaan, jolla ihmiset kuvaavat kokemuksiaan ja siihen, millaisia merkityksiä he antavat niille. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2006, 213.) Laadullinen lähestymistapa sopii myös hyvin lasten kanssa tehtävään tutkimukseen (Greig, Taylor & MacKay 2007, 136 - 137.)

Laadullisessa tutkimuksessa yleisimpiä tiedonkeruumenetelmiä ovat haastattelut, kyselylomakkeet ja havainnointi. Kaikissa laadullisissa tutkimuksissa voidaan käyttää analyysimenetelmänä sisällönanalyysiä. Sisällönanalyysiä voidaan pitää yksittäisen analyysimetodin ohella myös laajana teoreettisena kehyksenä, joka sisältää erilaisia analyysikokonaisuuksia. Kehykseen voidaan sisällyttää kirjoitettujen, kuultujen tai nähtyjen sisältöjen erilaisia analyysimalleja. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 71, 91.)

Kendrickin, Steckleyn ja Lerpiniereen (2008) mukaan tutkimukseen vaikuttavat tutkijoiden ajatukset ja käsitykset lapsuudesta ja suhtautuminen lapsen tietoon (Lagström ym. 2010, 92). Tämä tutkimus keskittyi erityisesti lapsen näkökulman esiin tuomiseen, koska se on usein toissijainen ja vaikeammin saavutettava kuin aikuisen näkökulma. Lähtökohtana oli sekä tutkimuksen tekijöiden että perhetyöntekijöiden ajatus siitä, että lapsella on merkittävää ja arvokasta tietoa.

Niemisen (2009) mukaan Suomessa ei ole lainsäädäntöä jossa määriteltäisiin yleispätevästi kuka saa päättää lapsen osallistumisesta tutkimukseen. Lapsen osallistuminen tutkimukseen on katsottu henkilökohtaiseksi asiaksi, josta lapsen huoltaja saa lain mukaan päättää keskusteltuaan asiasta

lapsen kanssa ennen päätöksen tekoa. Sitä, kuinka suostumus tutkimukseen tulee hankkia, ei ole laissa määritelty. Riittäväksi on usein katsottu se, että vanhempia tiedotetaan asiasta, minkä jälkeen heillä on oikeus estää lapsen tutkimukseen osallistuminen. (Lagström ym. 2010, 33.)

Tutkimukseen osallistumiseksi tarvitaan myös lapsen myöntymys perustuslaissa määritellyn itsemääräämisoikeuden perusteella. Niemisen mukaan epäselvää on kuitenkin, minkä ikäiseltä lapselta tarvitaan oma suostumus. Tämän takia lasten tutkimukseen osallistumisesta päättäminen voi olla ongelmallista. Huomioitavaa on myös, että vaikka lapsi myöntyisi tutkimukseen, hän ei voi osallistua siihen ilman huoltajansa suostumusta. Lainsäädäntö on kuitenkin hyvin epätarkka lapsitutkimuksen osalta ja se kaipaisi täydennystä eettisen lapsitutkimuksen toteutumiseksi. (Lagström ym. 2010, 33.)

Lasten motivoiminen tähän tutkimukseen osallistumiseksi tapahtui ennen tutkimuksen toteutusta perhetyöntekijöiden toimesta. Heillä oli suuri merkitys perheiden ja lasten kannustamisessa tutkimukseen osallistumiseen. Ennen tutkimuksen toteuttamista tutkijat olivat perheisiin yhteydessä ainoastaan kirjeen kautta. Perhetyöntekijät toimivat yhteyshenkilöinä, joiden kautta perheet saattoivat kysyä lisätietoja tutkimukseen liittyen.

Tutkimustilanteet pyrittiin suunnittelemaan lapsilähtöisiksi, koska ne ovat tutkimuksessa eniten lapsille näkyvä osuus. Erityisesti kiinnitettiin huomiota lapsen, aitoon ja arvostavaan kohtaamiseen. Ennen haastattelutilannetta lapselle kerrattiin, mitä tilanteessa tapahtuu ja miksi häntä halutaan haastatella. Lapsille kerrottiin, että haastattelulla halutaan kuulla juuri heidän ajatuksiaan ja mielipiteitään, jotta perhetyötä voitaisiin kehittää. Ennen tutkimustilannetta lapsille haluttiin myös painottaa, ettei haastattelu tarvitse jännittää, eikä esitettyihin kysymyksiin ole oikeita tai vääriä vastauksia.

Ennen tutkimuksen käynnistämistä työelämäyhteistyökumppanin kanssa käytiin keskustelua siitä, minkälainen tutkimusaihe voisi hyödyttää perhetyötä ja auttaa sen kehittämisessä. Kokemuksia perhetyöstä on tutkittu aiemminkin, mutta vastaavalla tavalla toteutettua tutkimusta lasten kokemuksista ei löydetty. Tutkimuksen suurimmaksi tavoitteeksi nousi sitä kautta lasten ajatusten ja näkemysten kuuleminen perhetyön kehittämiseksi. Lisäksi pohdittiin, että tämän kaltainen kuulemistilanne voi itsessään olla ainutlaatuinen ja voimaannuttava kokemus lapselle siitä, että hänen sanoillaan ja ajatuksillaan on merkitystä. Aikuisen osoittama kiinnostus lapsen ajatuksiin ja kokemuksiin luo lapselle luottamusta siitä, että aikuiset tuntevat hänen tilanteensa ja hänet tarpeineen huomioidaan. (Forsberg, Ritala-Koskinen & Törrönen 2006, 43.)

4.1 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset

Ennen tutkimuksen toteutusta käytettiin aikaa suunnitteluun yhdessä työelämän yhteistyöhenkilön ja ohjaavan opettajan kanssa. Työelämän yhteistyöhenkilö toimi linkkinä yksikön muihin perhetyöntekijöihin. Opinnäyte-

työn ollessa suunnitelmavaiheessa suunnitelmia pohdittiin myös koulun järjestämissä opinnäytetyöseminaareissa muiden alan opiskelijoiden sekä tilaisuutta vetäneiden opettajien kanssa. Seminaareissa saatiin palautetta ja ideoita muilta opiskelijoilta sekä opinnäytetöitä ohjaavilta opettajilta.

Tutkimustehtävästä käytiin keskustelua työelämäyhteistyökumppanin sekä ohjaavan opettajan kanssa. Tutkimustehtävän ja tutkimuskysymysten toivottiin nousevan työyhteisöstä, jotta tutkimusta voitaisiin käyttää jatkossa hyödyksi yhteistyökumppanin perhetyön kehittämisessä. Tutkimustehtäväksi muotoutui ”Lasten kokemusten kuuleminen perhetyön kehittämiseksi”. Tutkimuskysymyksiksi muotoutuivat ”Mikä on lapsen käsitys siitä, miksi perhetyöntekijä käy perheessä?” ja ”Miten lapsi kokee perhetyön merkityksen perheessä?”

4.2 Kohderyhmän valinta

Tutkimuskohteeksi muotoutui tutkimustehtävän kautta kyseisen perhetyön yksikön lapsiasiakkaat. Tutkimusjoukon valinnasta vastasivat yhteistyökumppanin perhetyöntekijät, jotka tunsivat lapset ja heidän perheensä jo entuudestaan. Tutkimukseen tavoiteltiin osallistuvaksi vähintään noin viittä lasta. Tutkimukseen osallistui lopulta kuusi 7 - 12-vuotiasta perhetyön asiakasta.

Tutkimusjoukko päädyttiin rajaamaan alakouluikäisiin asiakkaisiin, koska heidän kokemustensa selvittäminen on aikaa vievää ja edellyttää lapsille sopivien menetelmien käyttöä. Tästä syystä se voi olla haastavampaa toteuttaa osana arjen perhetyötä kuin esimerkiksi vanhempien lasten kuuleminen. Tutkimusjoukon rajaaminen tiettyyn ikäryhmään mahdollisti myös tutkimusmenetelmien suunnittelun kaikille tutkimukseen osallistuville lapsille sopiviksi.

Tutkimukseen osallistuneet lapset olivat lastensuojelun asiakkaita. Yhteistyökumppanin perhetyöntekijät kävivät keskustelua työyhteisön tiimissä. Tiimissä päädyttiin siihen, että tutkimukseen kysytään osallistuvaksi lapsia sellaisista perheistä, joissa tilanne on jo hieman tasaantunut, ja joissa asiakkuus on jatkunut jo jonkin aikaa. Näin ollen tutkimukseen osallistuneilla lapsilla oli jo jonkin vuoden kokemus lastensuojelupalveluista ja myös yhteistyökumppanin perhetyöstä.

Asiakkuuden riittävä kesto oli perusteltua myös tutkimuksen luotettavuuden vuoksi. Ajatuksena oli, että jo hieman pidempään yhteistyökumppanin perhetyön asiakkaana olleet lapset osaisivat peilata kokemuksiaan laajemmin, eivätkä sekoittaisi tuntemuksiaan niin helposti mahdollisiin aikaisempiin kokemuksiin muissa lastensuojelun palveluissa.

Yhteistyökumppanin kanssa keskusteltiin siitä, voisivatko saman perheen sisarukset olla haastattelutilanteessa yhtä aikaa. Tutkijat kokivat tärkeäksi, että lapset uskaltavat osallistua tutkimukseen, joten päädyttiin siihen että sisarukset voivat olla tutkimustilanteessa yhtä aikaa. Sisarusten ollessa samaa perhettä toisten lasten läsnäolon ei ajateltu vaikeuttavan ratkaise-

vasti oman perheen asioista puhumista. Tutkimustilanteen alkaessa lasten kanssa keskusteltiin asiasta vielä uudelleen. Mielikuvitustarinaa tehtäessä kaikki sisarukset olivat tilanteessa yhdessä, mutta jokainen kertoi oman tarinansa. Haastattelutilanteessa yksi sisaruksista halusi olla yksin. Kaksi muuta sisarusta olivat yhtä aikaa tilanteessa ja tekivät haastattelun vuoronperään.

4.3 Aineistonhankinta

Yhteistyökumppanin kanssa laadittiin kirje (liite 4) tutkimukseen osallistuvien lasten vanhemmille. Kirjeen olivat allekirjoittaneet sekä tutkijat että yhteistyökumppanin edustaja. Kirjeessä selvitettiin tutkimuksen taustaa, tavoitteita ja toteutusta, ja siinä painotettiin tutkimuksen luottamuksellisuutta prosessin kaikissa vaiheissa. Kirjeessä kuvattiin, kuinka tutkimusmateriaalia käsitellään luottamuksellisesti. Asiaa on kuvattu tarkemmin opinnäytetyön kohdassa 4.5 Salassapito ja tutkimusmateriaalin käsittely.

Ennen tutkimusmenetelmien valintaa ja tarkempaa suunnittelua perhetyöntekijöille lähetettiin sähköpostitse lyhyt tutkijoiden tekemä kyselylomake (liite 5). Työntekijöistä suurin osa vastasi kyselyyn. Kyselylomakkeen avulla selvitettiin muun muassa sitä, mitkä työn sisällöt perhetyöntekijät näkevät keskeisiksi omassa työssään. Kyselylomakkeella ei haettu vastauksia tutkimuskysymyksiin, joten sitä ei käsitelty osana tutkimusaineistoa. Kyselylomakkeella kerättiin tietoa perhetyön peruselementeistä, jotta varsinaiset tutkimusmenetelmät vastaisivat mahdollisimman hyvin tarkoitusta. Käytännössä tietoa hyödynnettiin kuvakorttien tekemisessä, joita käytettiin tutkimuksen toisessa osuudessa.

Aineistonkeruumenetelmien valinnassa päädyttiin kahteen menetelmään: mielikuvitustarinaan sekä avoimeen haastatteluun. Kahta erilaista menetelmää käyttämällä haluttiin varmistaa, että jokainen lapsi osaisi kertoa ajatuksiaan perhetyöstä jommankumman menetelmän avulla. Mielikuvitustarina kertoi nalleperheestä, jossa oli huolia. Lapsi sai osallistua tarinan luomiseen tutkijan esittämien kysymysten kautta. Avoin haastattelu puolestaan koski lapsen omia kokemuksia hänen perheeseensä tehtävästä perhetyöstä. Aineistonkeruumenetelmät on kuvattu tarkemmin opinnäytetyön kohdassa 3.6 Lapsilähtöiset tutkimusmenetelmät.

Tutkimustilanne oli kaksiosainen ja molemmat tutkijat olivat läsnä molemmissa osuuksissa. Ensimmäisenä toteutettiin mielikuvitustarina, jonka jälkeen lapselle annettiin mahdollisuus pitää taukoa tai jatkaa suoraan tutkimuksen toiseen osuuteen eli avoimeen haastatteluun. Tutkimustilanteessa haluttiin ottaa huomioon lasten erilaisuus keskittymiskyvyn suhteen ja näin ollen tutkimuksen jakaminen eri osuuksiin teki tilanteesta joustavamman. Tutkimustilanne äänitettiin nauhurilla, jotta aineiston analyysi voitaisiin tehdä mahdollisimman luotettavasti.

Mielikuvitustarinan pituus ja siihen käytetty aika vaihtelivat eri lasten kohdalla. Samoin haastattelut olivat eripituisia riippuen vastausten pituudesta ja lapsen halukkuudesta vastata. Tutkimustilanne kesti yhden lapsen

kohdalla keskimäärin noin puoli tuntia. Tutkimustilanne toistettiin joka lapsen kanssa mahdollisimman samalla tavalla ja haastattelukysymykset pyrittiin esittämään samassa järjestyksessä kaikille haastateltaville. Kysymysten välissä esitetyt lisäkysymykset ja tilannekohtaiset lyhyet keskustelut poikkesivat toisistaan eri haastattelutilanteissa. Joissakin tilanteissa lapselle saatettiin esittää lisäkysymyksiä, jos vaikutti siltä, että lapsen oli vaikea vastata kysymykseen. Koska tavoitteena oli lapsen osallisuus tilanteessa, tutkimustilanteen joustavuus oli tärkeää.

4.4 Aineiston analyysi

Hämäläinen (1987) kirjoittaa, että laadullisen aineiston analysoinnilla pyritään kokoamaan aineiston hajanainen tieto tiiviimmäksi ja niin, että se voidaan esittää selkeästi, mielekkäästi sekä tiedollisesti yhteisenä kokonaisuutena. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 108.) Laadullisessa tutkimuksessa aineistoa analysoidessa keskeistä on luokittelujen tekeminen. Tutkimuksessa tulee näkyä luokittelussa käytettävät luokat ja niiden valinnan perusteet. Myös luokista ja vastauksista tehdyt tulkinnat tulee perustella. (Hirsjärvi ym. 2006, 217.)

Tutkimuksessa käytetyt tutkimusmenetelmät olivat toisistaan erillisiä vaikka ne käsittelivät samaa aihepiiriä eli perhetyötä. Tutkimusmenetelmien erilaisuuden ja erilaisen näkökulman vuoksi niiden kautta saadut aineistot analysoitiin hieman eri tavoin. Mielikuvitustarina analysoitiin aineistolähtöistä sisällön analyysiä soveltaen. Avoimen haastattelun kautta saadun aineiston analyysissä puolestaan käytettiin teemoittelua. Teemoittelua pidetään yhtenä sisällönanalyysin laajaan kehykseen kuuluvana analyysin tekemisen muotona (Tuomi & Sarajärvi 2009, 91).

Tutkimustilanteissa ensin toteutettujen mielikuvitustarinoiden kautta saadut aineistot analysoitiin soveltaen sisällön analyysiä siten, että aineistoa prosessoitiin reduceoimalla eli pelkistämällä sisältöä. Reduceoinnin tarkoituksena on, että aineisto pelkistetään niin, että siinä korostuu sen keskeinen sisältö (Tuomi & Sarajärvi 2009, 110). Aineistoa pelkistettiin käsittelemällä se kysymyskohtaisesti. Tämän jälkeen vastausten perusajatukset tiivistettiin keskeisiksi sisällöiksi.

Reduceoinnin jälkeen mielikuvitustarinan aineistoa klusteroitiin eli ryhmiteltiin alaluokkiin. Alaluokkiin koottiin samaa tarkoittavat ilmaisut ja luokat nimettiin ilmaisuja yleisesti kuvaavilla käsiteillä. Luokittelun tarkoitus on tiivistää aineisto sisällyttämällä yksittäiset ilmaisut yleisempiin käsitteisiin. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 110.) Lasten vastausten jakaminen alaluokkiin toteutui tarinan juonen ja sen ohessa esitettyjen kysymysten mukaan. Alaluokiksi nimettiin ”Nalleperheen kuvaus ja perheen murheet”, ”Nalleperheen auttaminen ja perhetyöntekijä perheessä”, ja ”Nalleperheestä kertovan tarinan onnellinen loppu”. Aihekohtainen aineiston jaottelu näkyy myös tuloksia esitellessä opinnäytetyön osassa 5.1 Mielikuvitustarina.

Vaikka mielikuvitustarinat eivät perustuneet todellisiin tapahtumiin, tarinoissa ajateltiin kuitenkin näkyvän lapsen käsitys perhetyöstä yleisellä tasolla. Perhetyön sisältöjen ja auttamisen keinojen ajateltiin olevan asia mitä voi vertailla melko luotettavasti. Aineistoja analysoitaessa oli mielenkiintoista tutkia sitä, ovatko lapset kuvanneet mielikuvitustarinan kautta perhetyön sisältöjä, joita eivät mainitse kysyttäessä oman perheen kanssa tehtävästä työstä tai toisinpäin.

Avointen haastattelujen aineisto analysoitiin teemoittelua hyödyntäen. Teemoittelussa sanojen lukumäärien sijasta korostuu sisältö, eli se mitä teemasta on sanottu. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 93.) Aineisto ryhmiteltiin tiettyjen aihepiirien mukaisesti. Teemat olivat ”Perhetyön sisältö”, ”Käsitys avun tarpeesta”, ”Perhetyön merkitys” ja ”Perhetyön lähestyttävyyden ja lapsen osallisuus”. Teemojen haluttiin vastaavan tutkimuskysymyksiin, mutta toisena tärkeänä kriteerinä oli se, että niiden kautta tuli saada lasten kertoma mahdollisimman hyvin esiin.

Käytännössä teemoittelu toteutettiin antamalla jokaiselle teemalle oma väri, jonka jälkeen teemaa vastaavat sisällöt merkittiin värein litteroituun aineistoon. Kaikki aineisto tuli ikään kuin kahteen kertaan käsitellyksi, koska molemmat tutkijat tekivät aineistojen teemoittelut kaikkiin aineistoihin niin, että eivät katsoneet toisen tekemää jaottelua ensin. Lopullinen aineiston teemoittelu tehtiin yhdessä pohtien. Tämän jälkeen aineisto koottiin taulukkoon niin, että teemoja vastaavat sisällöt saatiin koottua yhteen ja saman sisältöiset sitaatit kerättyä omiin vielä pienempiin luokkiinsa.

Kaksi ensimmäistä teemaa ”Perhetyön sisältö” ja ”Käsitys avun tarpeesta” vastasivat ensimmäiseen tutkimuskysymykseen – niiden alle kerätty aineisto sisälsi lasten kokemuksia siitä, miksi perhetyöntekijä käy perheessä. ”Perhetyön sisältö” -teeman alle kerättiin lasten ajatuksia siitä, mitä perhetyöntekijä tekee perheessä, mikä tekeminen on lapsen mielestä mielekästä ja mikä ei ole niin mielekästä. Teeman yhteyteen on liitetty myös lasten kertomaa siitä, millaisella kokoonpanolla he tapaavat perhetyöntekijää ja millaisia toiveita heillä olisi perhetyön sisältöihin liittyen. ”Käsitys avun tarpeesta” -teeman alle laitettiin lasten vastaukset siitä, tietävätkö he miksi perhetyöntekijä käy perheessä ja siitä, mihin he itse tarvitsisivat mielestään apua. Kysymyksillä haluttiin selvittää sitä, osaavatko lapset nimetä ongelmia ja tuen tarpeita perheensä ja itsensä suhteen, tai kokevatko sellaisia ylipäänsä olevan.

Kaksi viimeistä teemaa ”Perhetyön merkitys” ja ”Perhetyön lähestyttävyyden ja lapsen osallisuus” vastasivat toiseen tutkimuskysymykseen, eli ne kuvasivat sitä, miten lapsi kokee perhetyön merkityksen omassa elämässään. ”Perhetyön merkitys” -teeman alle kerättiin lasten ajatuksia muun muassa siitä, mitä tapahtuisi jos perhetyöntekijät eivät enää kävisi ja miltä se tuntuisi. Teeman alle kerätyt vastaukset peilasivat sitä, kokevatko lapset perhetyön vaikuttavan omaan arkeensa ja mitä he perhetyöltä odottavat. ”Perhetyön lähestyttävyyden ja kokemus osallisuudesta” -teeman alle koottiin lasten kuvauksia siitä, millaisena he kokevat perhetyön ja vaikutusmahdollisuutensa siihen.

4.5 Salassapito ja tutkimusmateriaalin käsittely

Opinnäytetyöntekijöillä on salassapito- ja vaitiolovelvollisuus kaikissa tutkimuksessa käsitellyissä asioissa. Tutkimuksen luottamuksellinen luonne pyrittiin tuomaan perheiden tietoon jo hyvissä ajoin ennen tutkimuksen varsinaista toteutusta perheille välitetyn kirjeen kautta. Perheiden oli mahdollista pyytää lisätietoa tutkimuksesta perhetyöntekijöiden välityksellä.

Tutkimuksessa on huomioitu, että aineiston esittäminen vaatii varovaisuutta, koska tutkimus käsittelee lasten ja perheiden henkilökohtaisia asioita. Työskentely perustui luottamukseen. Lapsille ja perheille kerrottiin, että tutkimus on luottamuksellinen ja kerätty aineisto on vain tutkijoiden käytettävissä ja se hävitetään tutkimuksen valmistuttua. Tarkka anonyymiuuden suojaus sekä luottamuksellisuus olivat merkittäviä myös, jotta tutkimukseen uskallettaisiin osallistua, ja jotta vastaukset olisivat mahdollisimman rehellisiä.

Tutkimusjoukko on suhteellisen pieni, joten aineistoa on käsitelty niin, että siitä ei voida tunnistaa lapsia eikä perheitä. Tutkimustulosten yhteydessä on esitetty suoria lainauksia lasten vastauksista. Tämä on edellyttänyt muun muassa murreilmaisujen, täytesanojen ja persoonallisten ilmaisutapojen poistamista sitaateista. Myös tilanteiden ja paikkojen tarkat kuvaukset on jätetty sitaateista pois, jotta yhteistyökumppanin ja tutkimukseen osallistujien anonyymiyys toteutuisi. Vaikka tunnistetiedot on poistettu sitaateista, lasten vastaukset on pyritty pitämään muuten mahdollisimman alkuperäisessä muodossa, eikä sisältöä ole muutoin muutettu.

5 TULOKSET

Tutkimustulokset on yritetty tuoda esille niin, että kaikki lasten kertoma tulisi mahdollisimman aidosti kerrotuksi ja kaikkien tutkimukseen osallistuneiden lasten ääni kuuluisi mahdollisimman tasapuolisesti. Tulosten kuvauksessa käytettyjen ilmaisujen valinnassa pyrittiin olemaan tarkkoja, jotta tulosten kuvaus vastaisi todellisuutta ja lukijalle välittyisi oikeanlainen kuva lasten näkemyksistä. Suorilla lainauksilla on haluttu tuoda lukijalle kuva siitä, minkälaisiin asioihin johtopäätökset perustuvat. Suorilla lainauksilla on haluttu myös tuoda esiin lasten persoonallisia ja tarkkoja ilmaisuja, jotta tulokset eivät olisi vain pelkistettyjä kokonaisuuksia.

Tutkimuksen tulosten ei voida ajatella olevan yleistettävissä muihin perhetyön toimijoihin. Lisäksi tuloksia tarkastellessa tulee huomioida osallistuneiden lasten lukumäärän ollessa pieni suhteessa koko yhteistyökumppanin asiakaskuntaan. Tuloksia lukiessa tulee myös huomioida, että vuorovaikutukseen vaikuttavat aina monet tilannetekijät. Kaikkia lasten vastauksia tai täydellistä kokonaiskuvaa tilanteesta ei kuitenkaan pystytä esittämään opinnäytetyössä. Tämän vuoksi lukijan voi olla vaikea hahmottaa lisäkysymysten yhteyttä aikaisempiin keskusteluihin. Tästä johtuen tutkijoiden esittämät tarkentavat kysymykset saattavat näyttää irrallisilta tai

johdattelevilta. Esitetyt lisäkysymykset pohjautuvat kuitenkin lasten aikaisempiin vastauksiin sekä lasten ilmeisiin ja elekieleen.

Ensimmäisiä tutkimustilanteita reflektoidessa huomattiin, että jotkut tilanteissa tehdyt lisäkysymykset olivat hyviä tarkennuksia tutkimuskysymyksiä ajatellen, joten niitä kysyttiin jatkossa myös muilta lapsilta. Osa hyviksi osoittautuneista lisäkysymyksistä on tuotu esiin osana tutkimusaineistoa. Mikäli jotain kysymystä ei ole kysytty kaikilta lapsilta, se on tuotu esiin tuloksia esitellessä.

Tutkimuksen tulokset avataan kahdessa osassa aineistonkeruumenetelmien mukaan. Ensin esitellään mielikuvitustarinan tulokset alaluokittain. Tämän jälkeen esitellään avoimen haastattelun tulokset teemoittain.

5.1 Mielikuvitustarina

Mielikuvitustarinan runko tuodaan näkyväksi osana tuloksia. Tarina esitetään kokonaisuudessaan ja se on jaettu osiin alaotsikoiden alle, jotta se olisi oppinnyt lukijalle helpompi hahmottaa. Lasten kerrontaa kuvataan sitaatein tarinan eri vaiheissa. Jokaiseen tarinan vaiheeseen on valittu muutamia esimerkkejä lasten vastauksista.

Mielikuvitustarinan tulokset esitetään niin, että lasten sitaatit ovat satunnaisessa järjestyksessä, eikä niistä ole tarkoitus hahmottaa yksittäisten lasten tarinoita kokonaisuudessaan. Tarkoituksena on, että yksittäisten lasten tarinoita ei voida tunnistaa. Tarinan ja sitaattien esittelyn jälkeen kaikkien lasten tarinoiden sisällöstä on tehty yhteenveto.

5.1.1 Nalleperheen kuvaus ja perheen murheet

Olipa kerran nalleperhe. Nalleperheeseen kuuluu äiti-, isä- ja lapsinalle. Voit valita nalleja kuvaavat kortit korttipakasta. Kuuluisiko perheeseen muita?

Siihen kuuluu semmonen tyttö.

Täs on äiti, täs on isä ja täs on lapsi [näyttää kortteja].

Sillä [lapsinallella] on yksi veli.

M'mm [kieltävä, ei kuulu muita].

Nalleperhe asui satumaisen metsän laidalla puisessa talossa, joka oli erikoisen näköinen. Kuvittele, miltä nalleperheen talo voisi näyttää.

Noo. [Se on] puussa jossa on niinku sillei ikkunoita. [Talo on] ihan niinku puun sisällä.

Sellainen ainaki että se oli pyöree ja sitte se vois olla ainakin puun värinen ja. Siellä on - - ikkunoita mut siin ei oo sellaista ikkunaa niinku.

Se oli puinen. [Haastattelija kysyy: Mitä muuta erikoista siinä vois olla?] Savupiippu. [Haastattelija kysyy: Mimmonen se olis?] No sellanen iso musta.

[Haastattelija kysyy: Mitä talossa olis jotain erikoista?] Ei mitään - -. [Haastattelija kysyy: Minkä värinen se vois olla?] Vihreä.

Se on kaks kerroksinen ja omakotitalo. Ja oma piha, iso uima-allas pihalla.

Nalleperheessä on murheita. Mistä asioista lapsinalle on huolissaan ja miksi?

Vaikka et sillä ei oo kavereita. Se [toinen lapsinalle] ei löydä sen lelua [naurahdus].

No jos sitä vaikka päiväkodissa kiusataan.

Jos ne on vaikka eksynyt sinne metsään.

Että niillä ei riitä varat ja sit ne niinku joutuu muuttamaan jonnekin ja tekee uuden talon ja jos nyt sitäkään pystyy tekeen. Ja sitten - - tällä isoveljellä ku toi [pikkusisar] rikkoo joka paikan ja menee muutenkin joka paikkaan.

Se jää yksin kotiin.

Ei mitään.

Mistä asioista äiti- ja isänalle voisivat olla huolissaan?

No isänalle vois olla siitä, että jos se on vaikka jossain työmaalla - - töissä, et niin jos se ei edistyäkään se talo. [Haastattelija kysyy: Mites äitinalle?] Että jos ruoka palaa pohjaan.

Emmä tiiä. Ei ne kyllä näytä siltä [viittaa valitsemiinsa nallekortteihin].

Kun ne menee skeittaamaan ilman lupaa [lapsinallet]. Jos siellä tapahtuu jotain.

No just kans siitä että niillä ei riitä rahat ja sitten ois siitä kun - - niitten talo on vähän heikko nii se saattaa rösähtää millon tahansa.

Kun ne ei hoksannu että ne jätti pikkusen niin kotiin.

5.1.2 Nalleperheen auttaminen ja perhetyöntekijä perheessä

Kuka voisi auttaa nalleperhettä? Miten?

Vaikka hiiri. No se voisi mennä ettiin, mennä kauaks ja - -
[Haastattelija kysyy: Mitä se menee ettiin?] No - - kavereita
sille [lapsinallelle].

Vaikka joku sen [lapsinallen] kaveri. [Haastattelija kysyy:
Miten?] No että se puolustais sitä.

Joku toinen ihminen. [Haastattelija kysyy: Kuka se on se
ihminen? Onks se joku niiden tuttu vai?] Joo. [Haastattelija
kysyy: Miten se voisi auttaa?] Jos se vaikka tietää missä niit-
ten koti on.

No ainakin toi isä, että se voisi niinku rakentaa kestävämmän
talon. Ja sitten ehkä kummatkin vanhemmat niinku voisi
hankkia apua jostain siinä raha-asiassa. [Haastattelija kysyy:
Mistähän siihen voisi hankkia apua?] No niinku varmaan en
mä muista niiden nimee. [Haastattelija kysyy: Joltain tutulta
vai jostain?] Tai sitten jos niinku sosiaalityöntekijä tai joku.

Perheen avuksi tulee aikuinen, joka kertoo olevansa perhetyöntekijä. Voit
valita perhetyöntekijää kuvaavan nallekortin korttipakasta. Mitä työnteki-
jänalle tekee perheessä? Miten hän voisi auttaa?

No niinku viedä ne [lapsinallet] niinku sillee ulos. [Haastat-
telija kysyy: Voisko se perhetyöntekijänalle auttaa sitä
jolla ei oo kavereita?] No. Silleen, että vaikka se voisi niinku
pukeutua joksku toiseks. Silleen niinku menee koputtaa
niitten ovelle ja - - olis niinku sillee sen [lapsinallen] kaveri.

Se [perhetyöntekijänalle] auttaa niitä ettei niillä olis enää
murheita. Se [perhetyöntekijänalle] voisi vaikka sitä lasta
johonkin että sillä unohtuis ne kaikki kiusaamiset. Äitin
kanssa se voisi vaikka jutella ja isän kanssa se voisi kanssaki
jutella.

Ei mitään. Se on niin nössö se pelkää noita [lapsinalleja].

No auttaa niitä vanhempia. [Haastattelija kysyy: Miten?]
Yrittää saada sen surun pois tai jotain.

Ja sitte se auttaa ku just vaikka ne [vanhemmat] menee
pois niin se on sillä välin niitten lasten kans ja sitten keksii
niille tekemistä ja sillai auttaa tekeen ruokaa.

[Haastattelija kysyy: Pystyyks se auttaan siinä murheessa niistä varoista et kun varat on ollut vähissä?] Se voi viedä asiaa eteenpäin.

5.1.3 Nalleperheestä kertovan tarinan onnellinen loppu

Aikaa kuluu ja lopulta kaikki nallet ovat taas iloisia ja onnellisia. Mikä nalleperheen kotona on muuttunut?

No ne sai lisää rahaa. No sen iskä - - rakensi pihalle semmosen skeittipuiston.

No ne on löytänyt niitä kaikkia [hukassa olleita tavaroita].

Nää on saanu uuden talon ja sit se on niinku tehty puusta ja se on kestävä. Ja sit ne on saanu rahaa tuolt - - joku on lahjottanut niille ja sit niiden tuttaviltakin ja sitten tällä [pikkusisarunallella] on semmonen oma leikkihuone jossa se saa sotkea paikkoja.

Väri on vaihtunut. [Haastattelija kysyy: Minkä väriseksi se on vaihtunut?] Keltaseks. [Haastattelija kysyy: Mites onko pikkunalle yksin kotona vieläkin?] Ei. Kaikki tuli takasin.

Mitä lapsinalle ajattelee?

Se [lapsinalle] ei oo niinku löytänyt kaveria vaan jostain pihalta - - jonku esineen. Vaikka jalkapallo.

No se on saanu se perhetyöntekijä sen lapsen kaverin niinku saanu sillai että se [kaveri] auttaa sitä niissä kiusaamisissa.

No emmä tiiä. Sillai ainakin kun ne on saanu niinku omat huoneet ja siistiä ja enemmän tekemistä.

Entä äiti- ja isänalle? Mitä he ajattelevat?

Äiti ei oo enää niin huolissaan [ruoan pohjaan palamisesta] koska sitten se [perhetyöntekijänalle] on niinku vaikka ostanu sille keittokirjan [naurua].

Ja sitten, iskän kanssa se [perhetyöntekijänalle] on vaan jutellu niin paljon niistä työasioista.

Tyytyväisiä, sillai niinku parempi koti ja myös rahaa ja - - ne voi olla enemmän noiden lasten kanssa.

Ei mitään. [Haastattelija kysyy: Onko ne vielä huolissaan?] Ei oo.

5.1.4 Mielikuvitustarinan tulosten yhteenveto

Mielikuvitustarinan vastauksissa lapsinallen huoliksi nousivat kaveri- ja perheasiat sekä raha-asiat. Joidenkin lasten tarinoissa lapsinalle kiusattiin tai hänellä ei ollut kavereita. Toisissa tarinoissa lapsinalle jäi yksin kotiin, perhe oli eksynyt metsään tai pikkusisarus rikkoi paikkoja. Yhdessä tarinassa perheen varat olivat lopussa. Yksi lapsi ei maininnut lapsinallella olevan mitään huolia.

Vanhempien huoliksi mielikuvitustarinoissa nimettiin esimerkiksi raha-asiat, työhuolet ja huoli lapsinalleista. Lasten tarinoissa joidenkin nalleperheiden talo oli heikko ja rahat lopussa. Jossakin tarinassa isänallen työt eivät edistyneet ja äitinallen tekemä ruoka paloi pohjaan. Toisessa tarinassa äiti- ja isänalle eivät olleet huomanneet jättäneensä lapsinallen yksin kotiin ja toisessa he olivat huolissaan lapsinalleista. Yksi lapsi sanoi, että hänen isä- ja äitinallensa (nallekortit) eivät näytä siltä, että heillä olisi huolia.

Kun lapsilta kysyttiin, kuka voisi auttaa nalleperhettä tässä tilanteessa, useammassa tarinassa auttajaksi nimettiin toinen vanhempi tai molemmat vanhemmat. Isänalle voisi rakentaa kestävämmän talon tai vanhemmat voisivat hankkia jostakin apua raha-asioihin. Kahdessa tarinassa auttaja oli joku tuttu, kuten lapsinallen kaveri. Kaveri voisi puolustaa lapsinalle kiusaamisilta tai tuttu ihminen voisi auttaa eksyneitä nalleja löytämään takaisin kotiin. Yhden lapsen tarinassa auttaja oli hiiri, joka voisi etsiä lapsinallelle kavereita.

Mielikuvitustarina eteni siten, että nalleperhettä tuli auttamaan aikuinen, joka kertoi olevansa perhetyöntekijä. Kun lapsilta kysyttiin, miten perhetyöntekijänalle voisi perhettä auttaa, vastauksia oli monenlaisia. Kolmen lapsen tarinassa perhetyöntekijänalle voisi jutella äiti- ja isänallen kanssa. Perhetyöntekijänalle voisi auttaa heitä ja saada surun pois. Kahdessa tarinassa perhetyöntekijänalle voisi viedä lapsinallet ulos tai jonnekin muualle. Joissakin tarinoissa perhetyöntekijänalle voisi olla lapsinallejen kanssa sillä välin, kun vanhemmat ovat muualla tai pitää huolta pikkusisaruksesta. Perhetyöntekijänalle voisi myös auttaa tekemään ruokaa. Eräässä tarinassa perhetyöntekijänalle voisi pukeutua joksikin muuksi ja alkaa lapsinallen kaveriksi. Toisen lapsen tarinassa perhetyöntekijänalle voisi myös laittaa raha-asiaa eteenpäin. Yksi lapsi vastasi myös, että perhetyöntekijänalle ei voisi tehdä perheessä mitään ja toinen lapsi ei vastannut kysymykseen ollenkaan.

Mielikuvitustarinassa on onnellinen loppu, jossa kaikki nallet ovat taas iloisia ja onnellisia. Lapsia pyydettiin kuvailemaan, mikä nalleperheen kotoona on muuttunut ja millainen tilanne on nyt kun kaikki on hyvin. Ratkaisuja nalleperheiden ongelmiin olivat muun muassa se, että hukassa olleet tavarat olivat löytyneet, perhetyöntekijänalle oli tullut perheeseen, nalleperhe oli saanut uuden entistä kestävämmän talon ja lisää rahaa, pikkusisarussalle oli saanut oman leikkihuoneen, talon väri oli vaihtunut, perheen kaikki jäsenet olivat jälleen koossa tai pihalle oli rakennettu lapsinalleille oma skeittipuisto.

Lapsilta kysyttiin, mitä lapsinalle ajattelee nyt, kun asiat ovat hyvin. Yhdessä tarinassa lapsinalle oli esimerkiksi löytänyt pihalta kivan esineen, vaikka ei ollutkaan saanut uutta kaveria. Toisessa tarinassa perhetyöntekijä oli saanut lapsinallen kaverin auttamaan lapsinalle kiusaamis-asiassa. Muutaman lapsen oli vaikea vastata kysymykseen, mikä oli huomattavissa heidän elekielestään. Lapsille esitettiin tarkentavia kysymyksiä ja vastausvaihtoehtoja. Tällöin eräs lapsi kertoi, että lapsinalle ärsytti perhetyöntekijän käyminen perheessä, koska lapsinalle ei olisi halunnut perhetyöntekijää perheeseen. Toinen lapsi vastasi tarkentavaan kysymykseen, ettei tiedä mitä lapsinalle ajattelee.

Lapsilta kysyttiin myös, mitä äiti- ja isänalle ajattelevat nyt, kun tilanne on parantunut. Lasten tarinoissa perhetyöntekijänalle oli ostanut äitinalle keittokirjan tai jutellut isänallen kanssa työasioista, joten näihin asioihin liittyvät huolet olivat pienentyneet. Eräässä tarinassa äiti- ja isänalle olivat tyytyväisiä, koska heillä oli aikaisempaa parempi koti, enemmän rahaa ja aikaa olla lasten kanssa. Yhdelle lapselle esitettiin tarkentavia kysymyksiä, koska lapsen oli vaikea vastata kysymykseen. Lapsen tarinassa äiti- ja isänalle ärsytti perhetyöntekijän käyminen perheessä. Syyksi tähän lapsi kertoi sen, että perhetyöntekijä saattaa jutella lasten kanssa jotakin sellaista, mitä vanhemmat eivät haluaisi heidän juttelevan. Yksi lapsi ei vastannut kysymykseen muuta, kuin että vanhemmat eivät ole enää huolissaan.

5.2 Avoin haastattelu

Avoimen haastattelun aineisto luokiteltiin seuraavien teemojen mukaan: ”Perhetyön sisältö”, ”Käsitys avuntarpeesta”, ”Perhetyön merkitys” sekä ”Perhetyön lähestyttävyyys ja lapsen osallisuus”. Avoimen haastattelun tulokset on avattu jokaisen teeman kohdalta erikseen.

Avoimen haastattelun teemojen sisällöt ja yhteys tutkimuskysymyksiin on avattu tarkemmin opinnäytetyön osassa 4.4. Aineiston analyysi. Lasten vastauksia on kuvattu mahdollisimman tarkasti yleisellä tasolla ja lisäksi jokaisen teeman kohdalla on joitakin suoria lainauksia lasten vastauksista.

5.2.1 Perhetyön sisältö

Viisi lasta kertoi, että perhetyöntekijät juttelevat heidän tai heidän vanhempiansa kanssa. Yksi lapsista koki että perhetyöntekijät eivät juttele paljoa hänen kanssaan. Kaupassa käynti, läksyissä auttaminen, ruoanlaitto ja pelaaminen olivat toimintoja, joita moni lapsi mainitsi. Muutama lapsi mainitsi myös siivoamisen, kotona olemisen, reissujen tekemisen sekä pihalla, ulkona syömässä, uimassa tai elokuvissa käymisen. Tutkimustilanteessa lapsilta kysyttiin, mitä perhetyöntekijä tekee heidän ja heidän perheensä kanssa.

Sitten me jutellaan.

Auttaa läksyissä.

Ne joskus tekee sellaisia vähän niinku reissuja
meidän kanssa.

No me jotain leikittiin tai sitten pelattiin jotain
lautapeliä tai jotain.

Neljä lasta mainitsi uimisen yhdeksi mielekkäimmistä toiminnoista. Muita mielekkäiksi kuvattuja toimintoja olivat pelaaminen, syömässä käyminen ja kotitehtäviin avun saaminen. Kaksi lasta ei osannut sanoa, minkä tekemisen kokisi mielekkääksi. Tutkimustilanteessa lapsilta kysyttiin, mikä tekeminen on mielekästä.

No öö ehkä se ainaki ku jos käy niinku uimassa.

Ja sitten ne lautapeliäki pelaamiset on ihan kivoja.

Ne auttaa niinku noissa kotiläksyissä.

Emmä tiä.

Lapsilta kysyttiin, onko jotakin sellaista toimintaa tai tekemistä mikä on tylsää tai vähemmän mielekästä. Kolme lasta vastasi, että ei ole mitään sellaista. Yksi lapsi ei osannut vastata. Yksi lapsi mainitsi kaupassa käymisen tylsäksi ja toinen mainitsi pihalle menemisen toisinaan vähemmän mielekkääksi. Tutkijoiden kysytyä tarkempia perusteluita sille, miksi pihalle meneminen ei ole mielekästä lapsi vastasi, että toisinaan väsyneenä ei jaksaisi mennä. Yksi lapsi näytti valitsemiaan kuvakortteja ja totesi että mikään niistä toiminnoista ei ole kivaa. Tutkimustilanteessa lapsilta kysyttiin, mikä tekeminen on ollut vähemmän mielekästä.

Välillä kun mennään pihalle.

Kaupassa käyminen.

[Haastattelija kysyy: Onko jotain sellasta mistä et niin tykkää?] No ei oikeestaan.

Lasten kanssa keskusteltiin myös siitä, mitä toiveita heillä on perhetyöhön liittyen tai mitä he haluaisivat tehdä perhetyöntekijän kanssa. Lapset mainitsivat muun muassa leipomisen, elokuvissa käymisen ja uimisen. Kahdelle lapselle ei tullut mieleen erityisiä toiveita ja yksi vastasi, ettei hän osaa selittää asiaa. Tutkimustilanteessa lapsilta kysyttiin, mitä he haluaisivat tehdä perhetyöntekijän kanssa.

No elokuvissa vaikka me ollaan yhen kerran käyty kattomassa yks leffa. [Haastattelija kysyy: Niin vois mennä uudestaan?] Mm'm [myönteinen].

Uimista lisää.

Leipoo jotain vaik. Ei tuu mitään [muuta] mieleen.

Suurin osa lapsista kertoi tavanneensa perhetyöntekijää kahden kesken. Muutama lapsi kertoi, että toisinaan joku perheenjäsen on mukana. Yksi lapsista kertoi että ei ole oikeastaan koskaan ollut kahden kesken perhetyöntekijän kanssa. Tutkimustilanteessa lapsilta kysyttiin, millä kokoonpanolla he tapaavat perhetyöntekijää.

[Perhetyöntekijä on] aina mun kanssa. [Haastattelija kysyy: Miltä se tuntuu?] Se on kivaa.

En mä oo koskaan ollu niinku kahestaan jonkun kanssa. Aina mulla on joku ollu mukana.

5.2.2 Käsitys avuntarpeesta

Lapsilta kysyttiin, tietävätkö he miksi perhetyöntekijä käy heillä. Kysymyksellä haettiin lasten käsitystä avuntarpeesta perheessään. Yksi lapsi vastasi kysymykseen kertomalla, mitä työntekijä käytännössä tekee perheessä. Kaksi lasta vastasi kertomalla käsityksensä avuntarpeesta perheessä. Yksi lapsista mainitsi että tietää, miksi perhetyöntekijä käy perheessä mutta ei halunnut kertoa asiasta enempää. Eräs lapsi vastasi, että ei muista syytä. Yksi lapsi vastasi, että ei tiedä miksi perhetyöntekijä käy heillä. Lapsilta kysyttiin, tietävätkö he miksi perhetyöntekijä käy heillä.

Mm. No että mulla olis tai et niillä vanhemmilla olis enemmän niinku aikaa sillai. [Haastattelija kysyy: Keskenään, toisillensa?] Nii. Nii.

Öö no mä en oikeestaan oo siitä varma, mut vissiin just tohon X:n liittyvää.

En mä muista [naurua].

Mm. Näitä on aika monta [viittaa kuvakortteihin]. No ainakin auttaa siivoomisessa ja läksyissä.

Lapsilta kysyttiin, tuleeko heille mieleen jotakin mihin he tarvitsisivat apua. Kolme lasta vastasi, että heillä ei tällä hetkellä ole sellaisia asioita. Kaksi lasta vastasi tarvitsevansa apua kotitehtävien tekemiseen. Yksi lapsi ei osannut vastata kysymykseen.

Ei mulla oikein oo mitään murheita.

No ei mulla taida olla mitään.

Läksyjen tekemisessä.

Emmä tiää.

5.2.3 Perhetyön merkitys

Lapsia pyydettiin kuvittelemaan, mitä tapahtuisi jos perhetyöntekijät eivät enää kävisi, ja miltä se tuntuisi. Lasten vastausten perusteella vaikutti siltä, että kysymyksiin vastaaminen oli vaikeaa. Koska vastaaminen oli vaikeaa, lapsille esitettiin paljon tarkentavia kysymyksiä esimerkiksi viitaten lasten aikaisempiin vastauksiin. Useampi lapsi sanoi vastauksessaan, että ei oikein osaa ajatella mitä tapahtuisi tai miten tilanne muuttuisi. Kolme lasta vastasi, että tilanne ei juurikaan muuttuisi. Yksi lapsista mainitsi, että aikataulut muuttuisivat. Tutkimustilanteessa lapsia pyydettiin kuvittelemaan, mitä tapahtuisi jos perhetyöntekijät eivät enää kävisi.

En mä osaa ajatella. Tai en mä usko että mitenkään huonompaan suuntaan mutta.

No ainakin aikataulut muuttuis. En mä oikeen osaa sanoa.

[Haastattelija kysyy: Pääsisitkö tekeen niitä juttuja mitä sä oot tehny niin jonkun muun kanssa?] Joo. [Haastattelija kysyy: Pääsisitkö niin usein uimaan enää?] En.

[Haastattelija kysyy: Olisko vaikeempaa vai samanlaista?] Samanlaista.

No. Ei mitään sillei. [Haastattelija kysyy: Muuttuisiko jokin asia?] Ei.

Haastattelussa selvitettiin myös, miten lapset kokisivat sen, jos perhetyöntekijä ei enää kävisi heillä. Kysymys käsiteltiin viiden lapsen kanssa. Kolme lasta vastasi, etteivät tiedä miltä se tuntuisi. Kaksi lasta kuvasi tuntemuksiaan, jotka ovat nähtävissä sitaateista. Tutkimustilanteessa lapsilta kysyttiin, miltä tuntuisi, jos perhetyöntekijät eivät enää kävisi.

Emmä tiää. Ei sitä voi tietää.

No jotenkin silleen ihan ookoo ja jotenkin ihan tylsä.

No ei se varmaan kauheen kivaa sit enää olis kun ei voida tehdä enää mitään: mennä syömään, käydä kaupassa ja mennä uimaan.

Haastattelussa selvitettiin, kokevatko lapsen perhetyöntekijän osaavan auttaa heitä. Kysymys käsiteltiin viiden lapsen kanssa. Kaksi lasta vastasi kysymykseen myönteisesti, yksi koki että se riippuu tilanteesta. Kaksi lasta vastasi empivästi, etteivät oikein tiedä. Tutkimustilanteessa lapsilta kysyttiin, kokevatko he perhetyöntekijän osaavan auttaa heitä.

Joo. Mutta ei mulla oikeen oo mitään murheita niin sitte ne ei oikein oo päässy auttamaan.

Joo. [Haastattelija kysyy: Minkälaisissa jutuissa ne on autta-
neet?] En mä muista.

Joskus, joskus ei.

En mä tiää, ehkä.

Myös lasten odotuksia liittyen perhetyöntekijän tapaamisiin selvitettiin. Kysymys kysyttiin neljältä lapselta, joista yhden lapsen kohdalla vaikutti siltä, että hän ei ymmärtänyt kysymystä. Yksi lapsista kertoi, että odottaa lähtevänsä johonkin yhdessä perhetyöntekijän kanssa. Toinen lapsi kuvasi tuntemuksia, jotka liittyvät perhetyöntekijän tapaamiseen. Yksi lapsista vastasi, että hänellä ei ole erityisiä odotuksia. Tutkimustilanteessa lapsilta kysyttiin, mitä he odottavat, kun perhetyöntekijä on tulossa käymään.

Mä odotan että mennään johonkin.

Vaihtelee. Joskus on tylsää, joskus on kivaa.

En mä tiedä, ei varmaan mitään.

5.2.4 Perhetyön lähestyttävyyys ja lapsen osallisuus

Viisi kuudesta lapsesta kertoi, että eivät jännitä perhetyöntekijän tapaamis-
ta. Eräs lapsi tarkensi vastaustaan, että häntä ei jännitä, paitsi jos perhe-
työntekijän mukana on vieras ihminen. Haastattelussa ei ilmennyt tar-
kemmin, mitä lapsi tällä vieraalla henkilöllä tarkoitti. Yksi lapsista vastasi,
että joskus jännittää. Tutkimustilanteessa lapsilta kysyttiin, jännittävätkö
he jotain kun perhetyöntekijä on tulossa.

No ei, ei mulle ainakaan oo tullu semmosta vastaan, mutta
emmä usko että tuleekaan.

Ei! Paitsi jos niillä on joku tyyppi mukana. [Haastattelija
kysyy: Mikä tyyppi niillä vois olla mukana? Joku vieras
vai?] Mm'm [myönteinen].

Haastattelussa selvitettiin lasten kokemusta siitä, voivatko he vaikuttaa
perhetyön sisältöön. Kysymys käsiteltiin viiden lapsen kanssa. Kolme las-
ta koki, että he voivat vaikuttaa jonkin verran perhetyöntekijän kanssa teh-
täviin toimintoihin. Yksi lapsi tarkensi, että perhetyöntekijät antavat vaih-
toehtoja, joista hän saavat päättää mitä haluaa tehdä. Yksi lapsi koki, että
ei voi vaikuttaa perhetyön sisältöön. Eräs lapsi ei osannut sanoa. Tutki-
mustilanteessa lapsilta kysyttiin, saavatko he vaikuttaa perhetyön sisältöön
tai itse päättää mitä perhetyöntekijän kanssa tehdään.

No jotain juttuja. Esimerkiks pelata jotain lautapeliä.

Kyllä silloin kun ne on kysynyt, että mitä voi tehdä. Ne on antanu niinku vaihtoehtoja että mitä voi tehdä. Mutta ei niinku muuten.

M'mm [kieltävä]. [Haastattelija kysyy: Kysyyks ne koskaan mitä haluaisit tehdä?] Ei. [Haastattelija kysyy: Oisko se kiva jos ne kysyis?] Ehkä.

Kolme lasta koki, että he voivat ja uskaltavat puhua perhetyöntekijälle asioistaan. Yksi lapsi kertoi, että joistakin asioista ei puhu perhetyöntekijälle. Kaksi lasta vastasi kysymykseen, etteivät oikein osaisi puhua perhetyöntekijälle murheistaan. Lapsilta, jotka vastasivat, etteivät oikein osaa puhua perhetyöntekijälle kysyttiin, onko heillä joku jolle voivat puhua asioistaan. Kolme lasta mainitsi äidin ja yksi myös sisarukset. Tutkimustilanteessa lapsilta kysyttiin, jos heillä on murhe tai asia joka mietityttää, voivatko he puhua siitä perhetyöntekijälle.

Juu. Kai siinä on jo uskaltanut alkaa puhua kun ne on käyny X vuotta.

Joistain jutuista mä en niinku sillee. [Haastattelija kysyy: Oisko susta kiva jos sä voisit uskaltaa puhua niille kaikesta?] Joo. [Haastattelija kysyy: Auttasko se jos sä tutustuisit vielä paremmin niihin?] Joo. [Haastattelija kysyy: Miten te voisit te tutustua paremmin?] No niinku silleen et ne tulis niinku aika usein meille.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tässä osuudessa tutkimuksen tuloksia pohditaan eri näkökulmista ja tutkimuskysymysten kautta. Mielikuvitustarinan tuloksia verrataan jonkin verran avoimen haastattelun tuloksiin. Tuloksia verrataan myös toiseen opinnäytetyöhön, jossa tutkimus on tehty lastensuojelun avoimuuden perhetyöhön yhteistyössä eteläsuomalaisen perhekeskuksen kanssa.

Ensimmäinen tutkimuskysymys on ”Mikä on lapsen käsitys siitä, miksi perhetyöntekijä käy perheessä?”. Kysymykseen vastaavat erityisesti lasten näkemykset siitä, miten perhetyöntekijä voi auttaa mielikuvitustarinan nalleperhettä, mitä perhetyöntekijä tekee perheen kanssa ja miksi perhetyöntekijä käy perheessä. Toinen tutkimuskysymys on ”Miten lapsi kokee perhetyön merkityksen perheessä?”. Kysymykseen vastaavat mielikuvitustarinan osalta erityisesti lasten ajatukset siitä, onko perhetyöllä ollut merkitystä tai vaikutusta nalleperheessä tapahtuvaan muutokseen ja asioiden parempaan kehitykseen. Haastattelun osalta kysymykseen vastaa esimerkiksi se, mitä lapset kuvittelevat tapahtuvan mikäli perhetyö loppuisi, miltä se tuntuisi ja mitä se muuttaisi lapsen ja hänen perheensä arjessa.

Tutkimuksen tuloksia kokonaisuutena tarkasteltaessa on huomattavissa, että lapset kuvasivat paljon perhetyön konkreettisia sisältöjä. Myös abst-

raktimpia vastauksia oli muutamia, esimerkiksi mielikuvitustarinassa perhetyöntekijä voisi ”saada surun pois”. Osa lapsista puhui myös auttamisesta ilman että selvisi, mitä auttaminen käytännössä on.

Molempien tutkimusmenetelmien avulla perhetyön sisällössä korostuivat jutteleminen, lasten pihalle vieminen ja ruoan tekemisessä auttaminen. Haastattelussa lasten kertoessa omia kokemuksiaan usea lapsi nimesi myös asioita, joita mielikuvitustarinan kohdalla ei mainittu ollenkaan. Tällaisia asioita olivat muun muassa kaupassa käynti, läksyissä auttaminen ja pelaaminen. Toisaalta myös mielikuvitustarinan kohdalla lapset mainitsivat asioita, joita ei mainittu oman perheen kanssa tehtävästä työstä kerrottaessa. Pääosin mielikuvitustarinoissa mainitut perhetyön sisällöt olivat todellista perhetyötä kuvaavia. Tästä voidaan päätellä, että lapset osaavat hahmottaa perhetyötä myös yleisemmällä tasolla kuin vain oman perheen näkökulmasta tarkasteltuna.

Tämän tutkimuksen aineistossa lapset kuvasivat toimintoja, kuten kaupassa käynti sekä siivoaminen, kotona oleminen, ulkona syömässä käyminen sekä uimassa tai elokuvissa käyminen. Näitä toimintoja ei mainittu eteläsuomalaisen perhekeskuksen kanssa tehdyssä opinnäytetyössä. Toisessa opinnäytetyössä lapset kuvasivat kuitenkin seuraavia myös tässä tutkimuksessa esiin tulleita toimintoja. Tällaisia toimintoja olivat leikkiminen, ulkoilu, syöminen, läksyjen teko, juttelu, pelaaminen ja reissujen tekeminen. Kolme lasta kuvaili perhetyötä juuri tekemisen kautta.

Haastatteluissa lapsilta kysyttiin, miten he ymmärtävät sen, miksi työntekijä käy perheessä. Yksi lapsi vastasi kysymykseen kertomalla, mitä työntekijä käytännössä tekee perheessä. Kolme lasta kertoi tietävänsä perhetyön syyn, mutta yksi lapsi ei halunnut kertoa asiasta tarkemmin. Eräs lapsi vastasi, että ei muista syytä. Yksi lapsi vastasi, että ei tiedä miksi perhetyöntekijä käy heillä. Myös toisessa opinnäytetyössä, joka tehtiin Eteläsuomalaisen perhekeskuksen kanssa yhteistyössä, kysyttiin lasten ajatuksia perhetyön syistä. Sen tulosten mukaan neljä lasta tiesi perhetyön tekemisen syyn, joista kaksi ei halunnut kertoa syytä. Kaksi lasta ei tiennyt, miksi perhetyötä tehtiin heidän perheeseensä.

Lasten ajatuksia perhetyön merkityksestä selvitettiin pyytämällä heitä kuvittelemaan, miltä heistä tuntuisi ja mitä tapahtuisi, jos perhetyöntekijä ei enää kävisi. Muutama lapsista vastasi, että ei tiedä tai että ei osaa sanoa muuttuisiko tilanne juurikaan. Useammalla lapsella oli jonkinlainen oma ajatus siitä, miksi perhetyötä tehdään heidän perheensä kanssa. Siitä huolimatta vaikutti siltä, että lasten oli vaikea kuvitella, mitä tapahtuisi, jos perhetyöntekijä ei enää kävisi. Tästä pääteltiin, että useat lapset eivät välttämättä ymmärrä, mitä kaikkea perhetyö kokonaisuudessaan sisältää ja mihin kaikkiin asioihin se vaikuttaa heidän perheessään. Tämä voi johtua siitä, että lapsille ei välttämättä nähdä hyväksi kertoa kaikkia perhetyön taustalla olevia asioita. Tilanteesta riippuen on pohdittava sitä, kuinka paljon lapsen kanssa voidaan keskustella perhetyön taustalla olevista syistä ja sen merkityksestä. Lasten voi olla myös vaikea vastata suoriin perhetyötä

koskeviin kysymyksiin, jos he eivät ole tottuneet siihen, että heiltä kysytään tämän kaltaisia asioita.

Lasten oli yleisesti ottaen vaikea sanoittaa tuntemuksiaan myös liittyen kuviteltuun perhetyön loppumiseen. Muutama lapsi ilmaisi, että se olisi jollakin tavalla ikävää tai tylsää. Perhetyöntekijän merkitystä selvitettiin myös mielikuvitustarinassa. Monissa mielikuvitustarinoissa perhetyöntekijä saattoi jollakin tai usealla tavalla auttaa nalleperhettä joko konkreettisiin ongelmiin vastaten tai välittämällä apua. Lasten kuvaukset perhetyöstä ja perhetyöntekijän toiminnasta nalleperheen kanssa vastasivat pitkälti perhetyön todellisia sisältöjä.

Joidenkin mielikuvitustarinoiden nalleperheiden kohdalla ei voida tietää, ovatko niiden ongelmat ratkenneet perhetyön vaikutuksesta, vai muiden syiden tuloksena. Lasten vastauksia tarkasteltaessa pohdittiin, että lapset saattavat jollakin tavalla kokea perhetyöstä olevan hyötyä ja sen olevan tarpeellista, vaikka eivät osaisikaan nimetä asioita, mihin se vaikuttaa. Pohdittiin myös, että perhetyöntekijä saattaa olla lapselle tärkeä henkilö, joka mahdollistaa kivoja asioita. Näin ollen perhetyön päätyminen voisi tarkoittaa perhetyön mahdollistamien kivojen asioiden loppumista.

Tässä tutkimuksessa puolet lapsista koki, että voivat ja uskaltavat puhua perhetyöntekijälle asioistaan. Yksi lapsista ei osannut sanoa, osaisiko puhua asioistaan. Kaksi lasta vastasi kysymykseen, etteivät oikein osaisi puhua perhetyöntekijälle murheistaan. Eteläsuomalaisen perhekeskuksen lapsiasiakkaat sanoivat tutkimuksessa, että uskaltavat jutella perhetyöntekijöiden kanssa ja kertoa heille asioistaan. Puolet heistä toi kuitenkin esiin, että eivät aina kerro työntekijöille asioistaan.

Tässä tutkimuksessa erään lapsen kanssa keskustellessa ilmi tuli myös, että hän olisi halukas tutustumaan perhetyöntekijöiden kanssa paremmin, jotta puhuminen olisi helpompaa. Kun lapselta kysyttiin, miten hän voisi tutustua perhetyöntekijöihin paremmin, lapsi vastasi, että perhetyöntekijöiden täytyisi käydä heillä aika usein. Tuloksia tarkasteltaessa tulee ottaa huomioon, että ne lapset, jotka eivät kokeneet voivansa puhua kaikesta perhetyöntekijöille, nimesivät kuitenkin jonkun ihmisen, jolle kokivat voivansa puhua. Perhetyön kannalta asiaa pohdittaessa olisi hienoa, jos kaikki lapset kokisivat voivansa puhua perhetyöntekijälle mistä asiasta tahansa.

Tutkimuksessa selvitettiin lasten kokemusta siitä, voivatko he vaikuttaa siihen, mitä perhetyöntekijän kanssa tehdään. Kysymys käsiteltiin viiden lapsen kanssa, joista kolme koki voivansa vaikuttaa jonkin verran perhetyöntekijän kanssa olevien tapaamisten sisältöön. Yksi lapsi koki, että ei voi vaikuttaa hänen kanssaan tehtävään perhetyöhön. Lasten vastaukset kertovat osallisuuden sekä vaikuttamisen mahdollisuuden kokemuksista. Osallisuuden toteutumisen kannalta olisi merkittävää, että jokainen lapsi kokisi voivansa vaikuttaa perhetyöhön ja uskaltaisi tuoda toiveitaan ja ajatuksiaan esiin.

7 TUTKIMUKSEN EETTISYYS JA LUOTETTAVUUS

Sosiaalityö on Suomessa vielä melko nuori akateeminen ala, joka voi tuoda omien tutkimusintressiensä kautta uutta myös muiden alojen tutkimuseettisiin pohdintoihin (Pehkonen & Väänänen-Fomin 2011, 237). Sosiaalialalla toiminnan eettisyydelle asetetaan erityisiä vaatimuksia koska sosiaalityön tarkoitus on turvata kansalaisten hyvinvointia.

Suomessa sosiaalialan käytänteistä on puuttunut yhtenäiset arviointikäytännöt tutkimuksen eettisyyden tarkasteluun. Sen sijaan esimerkiksi lääketieteessä ne ovat melko vakiintuneet. Lääketieteellisiä arviointikriteereitä on siksi pyritty siirtämään sosiaalialalle. Tämä ei ole ollut ongelmatonta, koska tieteenalojen erilaisuutta ei ole huomioitu riittävästi. Tutkimuseettisiä käsitteitä ja ohjeistuksia tulisikin tarkastella tieteenalakohteisesti, koska myös ihmistieteen alat ovat keskenään erialaisia. (Pehkonen & Väänänen-Fomin 2011, 235).

Henkilökohtaisia asioita käsittelevien alojen, kuten sosiaalialan, tutkimuksessa on pyrittävä loukkaamattomuuteen ja koskemattomuuden kunnioittamiseen, vaikka tieto pyritään tuomaan esiin totuudenmukaisesti ja yksityiskohtaisesti. Sosiaalialan etiikkaan liittyy myös moraalifilosofiset näkökulmat, joiden myötä tulee huomioida tasa-arvoisuus, ihmisen kunnioitus, vapaus, itsemääräämisoikeus, sekä yhteisöllisyyden ja velvollisuuden periaatteet. Bauman (1993) kirjoittaa, että sosiaalityön luonteen vuoksi sen eettisyyttä tulee arvioida aina tilannekohtaisesti. Joka tilanteeseen pätevää universaalia ja täysin objektiivista eli puolueetonta eettistä toimintaohjeistusta ei ole mahdollista luoda. (Pehkonen & Väänänen, 164 - 165, 236.)

Toiminnan tilannesidonnaisuuden vuoksi sosiaalialan työntekijältä vaaditaan kykyä pohtia millainen toiminta ja ratkaisut missäkin tilanteessa ovat parhaita. Tilannekohtainen arviointi ja päätöksistä vastuunotto on yksi sosiaalialan haasteista ja siksi työryhmien ja työparien merkitys korostuu monilla työpaikoilla. Laaja-alainen työprosessin tarkastelu vaatii työntekijältä asiakasprosessin tarkkaa tuntemista sekä siihen kuuluvien eri osallisten näkökulmien tasapuolista kuulemistä (Pehkonen & Väänänen-Fomin 2011, 164 - 165, 172.) Työryhmissä työntekijät voivat saada tukea työtovereiltaan sekä näkökulmia omaan työhönsä.

Sosiaalityön asiakasprosessissa työntekijän tulee jatkuvasti arvioida työskentelynsä taustalla vaikuttavia arvoja ja etiikkaa. Lasten tutkimuksen eettisyyttä arvioidessa joudutaan usein pohtimaan sitä, kuinka voidaan yhdistää lapsen osallisuus ja toisaalta suojella lasta. Näiden kahden arvon toteutuminen on välillä käytännössä hankalaa, koska lapsen osallistuminen saattaa asettaa hänet haavoittuvampaan asemaan. (Pehkonen & Väänänen-Fomin 2011, 275 - 276.) Lapsesta erityisen haavoittuvan tekee se, että hän saattaa olla monien aikuisten kuten huoltajien ja työntekijöiden mielipiteiden välissä (Forsberg ym. 2006, 170 - 171). Powellin ja Smithin (2009) mukaan lapsia tulee kuulla ilman minkäänlaista hyväksikäyttöä. Samalla lapsia tulee suojella, mutta se ei saisi kuitenkaan tarkoittaa tutkimuksen ulkopuolelle rajaamista. (Pehkonen & Väänänen-Fomin 2011, 276.)

7.1 Tutkimusprosessin luotettavuus

Laadullisen tutkimuksen luotettavuutta parantaa tutkijoiden tarkka kuvaus tutkimuksen toteuttamisesta. Ydinasioita laadullisen tutkimuksen luotettavuuden arvioinnissa ovat henkilöiden, paikkojen ja tapahtumien kuvaukset. Validius, eli tutkimuksen pätevyys, merkitsee laadullisessa tutkimuksessa tilanteen kuvauksen ja siihen liitettyjen selitysten ja tulkintojen yhteesopivuutta. (Hirsjärvi ym. 2006, 217.)

Tutkimuksessa oli mukana kaksi tutkijaa, joista molemmat osallistuivat tutkimuksen kaikkiin vaiheisiin. Tutkimuksessa toteutui triangulaatio, millä tarkoitetaan useamman tutkimusaineiston, tutkijan, teorian tai teorian-tutkimusmenetelmän käyttöä tutkimuksissa tutkimuksen luotettavuuden parantamiseksi. Tässä tutkimuksessa triangulaatio toteutui kahden tutkijan, sekä useamman taustateorian ja kahden eri tutkimusmenetelmän kohdalla. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 144).

Laadullisen tutkimuksen luotettavuutta parantaa se, että aineiston tuottamisen olosuhteet on kuvattu selkeästi ja totuudenmukaisesti. Tutkimuksessa tulisi kertoa haastatteluihin käytetty aika, mahdolliset häiriötekijät, virhetulkinnat ja tutkijan oma arvio tilanteesta. (Hirsjärvi ym. 2006, 217.) Tutkimustilannetta on kuvattu opinnäytetyön osuudessa 4.3 Aineiston hankinta. Tilanteen mahdollisia häiriötekijöitä ja virhetulkintoja on käsitelty opinnäytetyön osuudessa 8 Pohdinta.

Tutkimustilanteessa oli läsnä molemmat opinnäytetyöntekijät. Tämä edesauttoi lapsen erilaisten eleiden, ilmeiden ja äänensävyjen havainnointia tilanteen aikana. Tutkimustilanteessa toinen tutkijoista teki ensin lasten kanssa mielikuvitustarinan, jolloin toisella tutkijalla oli mahdollisuus tarkkailla lasten ilmeitä, eleitä ja liikkeitä. Luotettavuutta lisäsi myös joka haastattelutilanteen jälkeen toteutettu tutkijoiden keskinäinen reflektointi.

Koko tutkimusprosessin ajan tärkeänä pidettiin sitä, että kiinnitetään huomiota tutkimuksen luotettavuuteen vaikuttaviin tekijöihin. Erityisen merkittäväksi nähtiin, että litterointi eli aineiston auki kirjoittaminen sanasta sanaan, aineiston analysointi ja tulosten esittely tehdään tarkasti. Tulosten analysoinnin osalta pidettiin tärkeänä huolellisuutta aineistosta tehtyjen tulkintojen suhteen. Tulkintojen tekemisessä tuli olla tarkka, jotta niitä ei tehtäisi liian kevyin perustein. Lukijan tulee voida arvioida, millä perusteella johtopäätöksiä on tehty. Koko tutkimusprosessin huolellinen kuvaus sekä tuli tehdä siten, että lukija voi saada todenmukaisen käsityksen prosessin kulusta ja tutkimuksen tuloksista.

7.2 Lasten kanssa tehtävä tutkimus

Opinnäytetyö rakentuu lasten tuottaman tiedon varaan. Lapsen tuottaman tiedon voidaan ajatella koostuvan realististen tapahtumien lisäksi mahdollisesti myös mielikuvituksellisista elementeistä, odotuksista tai toiveista. Tämän takia lapsen tiedon luonteen pohtiminen on välttämätöntä arvioi-
dessa tutkimuksen luotettavuutta. Lapsilta saatua tietoa ja ajatukset pide-

tään kuitenkin ensisijaisen tärkeitä, sillä perhetyötä tehdään lasten ja perheiden hyvinvoinnin edistämiseksi.

Lasten vastausten luotettavuuteen vaikuttaa heidän kykynsä toimia tilanteessa tarkoituksenmukaisesti sekä ymmärtää annetut ohjeistukset ja kysymykset oikein. Vastaamiseen vaikuttaa myös se, ymmärtääkö lapsi tutkimuksen syyn ja kuinka merkityksellisenä lapsi näkee tutkimuksen. Tämän vuoksi on tärkeää, että lapselle on selitetty tarkkaan tutkimukset tarkoitus ja tilanteen kulku ennen tutkimuksen aloittamista. (Greig ym. 2007, 91.)

Tutkijan tulee olla avoin ja vastaanottavainen lapsen kertomalle, ja osata jättää omat odotuksensa ja mielipiteensä taka-alalle. Lapset ovat herkkiä vastaamaan sen, mitä huomaavat tutkijan odottavan. Haastattelijan status voi myös vaikuttaa haastatteluun ja lapsen vastaamiseen. Statuksella tarkoitetaan esimerkiksi haastattelijan virka-asemaa ja sen tuomaa auktoriteettiasemaa. Esimerkiksi virkapuvut korostavat statusta ja voivat pelottaa lasta. Näin ollen tutkijan odotukset voivat heijastua lapsen vastauksiin, mikä vähentää tutkimuksen luotettavuutta eikä lapsi tule aidosti kuulluksi. (Räty 2012, 169 - 171.)

Puhuminen vieraalle aikuiselle edellyttää lapselta harkintaa. Lapsi voi pohtia, uskooko aikuinen hänen kertomansa tai mitä kertomisesta voi seurata. Lapsi aistii herkästi sen, onko tilanne tarpeeksi turvallinen. Lapsilähtöinen tiedonkeruu edellyttää, että tutkija osaa tukea lapsen tiedon tuottamista ja ymmärtää tarjota sopivia välineitä kertomisen tueksi. Tutkijan tulisi myös ymmärtää lapsen todellisuutta ja merkityksiä lapsen kertomassa. (Forsberg ym. 2006, 172 - 173.)

Haastattelussa on myös aina havaittavissa jonkinlainen tunnesävy. Huonona tunnesävyinä voidaan pitää painostavaa, uhkailevaa tai lahjovaa tunnelmaa. Painostukseksi voidaan katsoa kysymyksen toistaminen niin useasti, että lapsi vastaa, kuten haastattelija odottaa tai haluaa. Painostusta on myös jos lapselle kerrotaan, että joku toinen on jo kertonut asian, ja että häneltä odotetaan nyt vahvistusta asialle. (Räty 2012, 169 - 171.)

Haastattelutilanteessa on tärkeää arvioida ymmärtääkö lapsi, mistä on kyse ja mitkä ovat hänen oikeutensa tilanteessa. Haastattelijan vastuulla on ennen haastattelua valmistautua tilanteeseen etukäteen tutustumalla lapsen kokemusmaailmaan, jotta hän osaa suunnitella tilanteesta sellaisen, että se sopii lapsen ikä- ja kehitystasoon. Mitä nuoremasta lapsesta on kyse, sitä helpommin hänen vastauksiansa voidaan johdatella tahallisesti tai tahattomasti. (Räty 2012, 169 - 171.)

8 POHDINTA

Tämän työn tarkoitus oli tuoda esiin lasten ajatuksia liittyen perhetyöhön. Lasten ajatusten esiin tuomisen toivotaan antavan perhetyöntekijöille palautetta omasta työstä, sekä ideoita perhetyön kehittämiseksi entistään lapsilähtöisemmäksi.

Tässä opinnäytetyön osuudessa pohditaan ja arvioidaan tutkimuksen toteutusta sekä mietitään, mitä olisi voitu tehdä paremmin. Osuudessa käsitellään myös, miten tutkimusta voitaisiin soveltaa yhteistyökumppanin työssä sekä millaisia jatkotutkimuksia aiheesta voitaisiin tehdä. Lopuksi arvioidaan myös tutkijoiden työskentelyä.

8.1 Tutkimuksen toteutuksen arviointia

Tutkimusprosessia arvioidessa jälkepäin mietittiin kuinka erilaiset ratkaisut olisivat vaikuttaneet tutkimuksen toteutumiseen ja luotettavuuteen. Tutkimusta suunniteltaessa ajateltiin toteuttaa erillinen tutustumiskerta, jossa tutkijat ja lapset olisivat voineet tutustua toisiinsa. Aikataulun ja järjestämisen vaikeuksien vuoksi siitä kuitenkin luovuttiin. Toisaalta ongelmalliseksi tutustumiskerran suhteen koettiin se, että tutkimukseen osallistuvat perheet eivät välttämättä olisi halunneet osallistua tutustumiskertaan. Syyinä tähän olisi voinut olla se, että toiset perheet olisivat tällöin saaneet tietoonsa keitä muita perheitä tutkimukseen osallistuu. Perhetyöntekijät kertoivat, että osa perheistä ei ole halukkaita osallistumaan yleensä perhetyön asiakkaille tarkoitettuihin yhteisiin toimintoihin, sillä eivät halua tulla leimatuksi perhetyön asiakkaiksi.

Tutkimusta valmisteltaessa ajateltiin, että tutkimustilan tulisi olla lapsille sopiva ja viihtyisä. Tila ja sen olemus luonnollisesti vaikuttavat lapsen turvallisuuden kokemukseen tilanteessa. Tila, jossa tutkimus aluksi suunniteltiin toteutettavan, ei kuitenkaan ollut vapaa. Tutkimus toteutettiin yhteistyökumppanin neuvottelutilassa. Tilassa oli pöytä, jonka äärellä oli useampia tuoleja, joten lapset saivat valita mille etäisyydelle tutkijoista istuvat. Toisaalta tilan neutraalius ilman liikoja virikkeitä saattoi auttaa lapsia keskittymään tutkimustilanteessa oleellisiin asioihin. Varsinaiset tutkimusmenetelmät ja tutkimukseen keskittyminen olisivat saattaneet jäädä leikkihuonetta muistuttavassa tilassa sivuosaan.

Tutkimusta suunniteltaessa yhteistyökumppanin kanssa keskusteltiin myös siitä, voisiko perhetyöntekijä olla mukana haastattelutilanteessa. Tämän ajateltiin lisäävän lapsen turvallisuuden tunnetta ja rohkeutta osallistua. Lopulta tultiin kuitenkin siihen tulokseen, että haastattelun koskiessa perhetyötä ja sen sisältöä voisi perhetyöntekijän läsnäolo vaikuttaa liiaksi haastattelun vastauksiin ja luotettavuuteen. Päätös tuntui hyvältä myös jälkepäin prosessia arvioitaessa. Tutkimukseen osallistuneet lapset eivät jännittäneet tutkimustilannetta niin paljoa, että perhetyöntekijöiden läsnäolo olisi ollut tarpeen.

Tutkimustilannetta jälkepäin arvioidessa pohdittiin, kuinka paljon sisarukset ovat vaikuttaneet toisiinsa ollessaan samaan aikaan tutkimustilanteessa. Sisarusten läsnäolo on voinut luoda tilanteeseen turvallisuutta, mutta toisaalta se on voinut heikentää tutkimuksen luotettavuutta. Sisaruksille painotettiin, että heidän toivotaan vastaavan oman näkemyksensä mukaan sen sijaan, että vastaisivat samoin kuin sisaruksensa. Tutkimustilanteessa havaittiin yhden sisaruksista olevan muita levottomampi ja puhuvan pari kertaa toisen sisaruksen puheen päälle. Tämä saattoi vaikuttaa sisarusten keskittymiskykyyn sekä tutkijoiden kykyyn seurata tilannetta ja tulkita sitä. Sisarusten muutamia päällekkäin puhumiset saattoivat lisätä virhetulokintojen mahdollisuutta myös äänitteitä litteroidessa sekä tuloksia analysoidessa. Lapsien olemiseen ja vastaamiseen tilanteessa vaikutti siten myös keskinäinen ryhmädynamiikka.

Tutkimuksessa käytettyjen menetelmien valintaan ollaan tyytyväisiä. Avoin haastattelu oli toimiva menetelmä joustavuutensa vuoksi. Lisäkysymysten tekeminen ja kysymysten toistaminen olivat tarpeen lähes joka haastattelutilanteessa. Mikäli haastattelu olisi toteutettu strukturoidummin, ei tilannekohtaisia lisäkysymyksiä olisi voitu esittää. Näin ollen ei olisi saatu niin tarkkoja vastauksia tutkimuskysymyksiin ja tutkimusaineisto olisi suppeampi.

Lapsia kuultiin toiminnallisia menetelmiä apuna käyttäen, mikä tuntui luontevalta ja toimivalta työskentelytavalta tutkimukseen osallistuneiden lasten kanssa. Mielikuvituksellisen tarinan luominen vaikutti olevan lapsille luonnollinen tapa työskennellä. Lasten keksimät hahmot ja ratkaisut ongelmiin olivat kekseliäitä ja mielikuvituksellisia. Lapset saattoivat myös yhdistää mielikuvituksellisia ja todellisia elementtejä. Tämä ilmeni muun muassa siten, että samassa tarinassa saattoi esiintyä sekä nalle- että ihmis-hahmoja.

Tutkimustilanteessa käytetyt kuvakortit vaikuttivat olevan monelle lapselle avuksi vastaamisessa ja kaikki tutkimukseen osallistuneet lapset ottivat ne hyvin vastaan. Omia kokemuksia koskeviin kysymyksiin vastaaminen vaikutti olevan lapsille välillä vaikeaa. Lapset hyödynsivät kortteja hieman eri tavoin ja käyttivät niitä omien tarpeidensa mukaan. Korttien hyödyntäminen oli vapaamuotoista, mutta välillä lasta muistutettiin niiden käyttämisen mahdollisuudesta. Tutkimustilanteissa oli huomattavissa, että kortit auttoivat lasta muistamaan, mitä perheen kanssa voidaan tehdä. Lapsen oli myös helpompi palata aiemmin haastattelussa kertomiinsa asioihin katsomalla valitsemiaan kortteja.

Mielikuvitustarinan kohdalla pohdittiin jälkepäin, että tarina olisi voinut alkaa siitä, kun perhetyöntekijä saapuu perheeseen. Tämän jälkeen olisi voitu kysyä, mitä huolia perheessä on. Tällöin lasten olisi täytynyt miettiä, minkälaisia murheita sellaisessa perheessä ylipäänsä voisi olla, jossa perhetyöntekijä käy. Tämän jälkeen lapsia olisi voitu pyytää miettimään, miten perhetyöntekijä voisi olla perheessä avuksi. Erilaisen kysymysasette-

lun avulla olisi mahdollisesti voitu saada tarkempia vastauksia tutkimuskysymyksiä ajatellen.

Joidenkin kysymysten kohdalla oli huomattavissa, että lasten oli vaikea vastata niihin. Tämän takia lapsille esitettiin toisinaan tarkentavia kysymyksiä. Lisäkysymykset ovat saattaneet ohjata lasten ajattelua ja vaikuttaa lasten vastauksiin, koska osa niistä sisälsi vastausvaihtoehtoja ja esimerkkejä. Toisaalta vastausvaihtoehtojen tarjoaminen mahdollistaa lapsen osallistumisen ilman, että hän joutuu sanomaan paljoo. Tämä voi helpottaa lapsen osallistumista varsinkin silloin, jos lapsi on ujo tai epävarma siitä, mitä häneltä tilanteessa odotetaan. (Wilson 2004, 50.)

Kysymysten toistaminen on myös voinut vaikuttaa vastauksiin. Esimerkiksi lapset saattavat ajatella, että ovat vastanneet aikaisemmalla kerralla väärin, mikäli kysymys toistetaan. Lapsi saattaa muuttaa vastauksensa pyrkiessä miellyttämään haastattelijaa niin sanotulla oikealla vastauksella. Myös kysymysasettelu eli kysymysten järjestys ja haastattelijan eleet ja ilmeet voivat johdatella haastattelun kulkua ja vaikuttaa vastauksiin. (Räty 2012, 169 - 171.) Arvioitaessa tutkimustilanteita jälkepäin tutkijat tulivat kuitenkin siihen tulokseen, että lisäkysymykset ja kysymysten toistaminen oli tarpeen lähes joka haastattelutilanteessa. Lisäkysymykset ja toistetut kysymykset pyrittiin kuitenkin esittämään lapselle luomatta painetta tai pakkoa vastata, jotta ei syntyisi vaikutelmaan painostamisesta.

Lasten kanssa tutkimusta tehdessä on tavallista saada niin sanottuja ”en mä tiedä” -vastauksia. Tämä saattaa johtua siitä, että lapsi ei ymmärrä kysymystä, ei tiedä vastausta siihen tai osaa sanoittaa ajatuksiaan. Vastauksia voidaan kuitenkin tulkita myös esimerkiksi Hurtigin kuvaamin lojaalisuus- ja seuraus -tulkintakehyksien kautta. Lojaalisuus-kehyksen mukaan ajatellaan, että lapset eivät mielellään kerro vieraille ihmisille tai ammatti-ihmisille perheensä asioista tai ongelmista. Lapsen ajatellaan jopa oman hyvinvointinsa kustannuksella olevan lojaali omille vanhemmilleen ja täten välttävän tuottamasta perheelleen vaikeuksia. Seuraus-kehyksen mukaan lapsi ei välttämättä uskalla kertoa perheensä asioista, sillä pelkää kertomisesta seuraavan jotakin kielteistä. Tämä saattaa estää lasta kertomasta asioiden todellista luonnetta. (Forsberg ym. 2006, 170 - 171.)

Tutkimustilanteessa oli huomattavissa, että lasten keskittymisen taso vaihteli ajoittain. Myös tällä saattaa olla yhteys lapsen vastaamiseen ja siihen, kuinka paljon lapsi jaksaa miettiä vastaustaan. ”En mä tiedä” -vastaus saattaa olla lapselle helppo tapa päästä tilanteesta eteenpäin, kun keskittyminen ei riitä. Suurin osa lapsista vastasi jonkun kysymyksen kohdalla ”en mä tiedä”. Joissain tilanteissa lapsi ei osannut vastata kysymykseen muuta kysymyksen toistamisesta, tarkentamisesta tai vastausvaihtoehtojen antamisesta huolimatta.

Tutkimustilanteessa häiriötekijöitä ovat voineet olla esimerkiksi äänittävä nauhuri ja muutaman kerran tilan ohittamisen yhteydessä vaimeana kuuluneet perhetyöntekijöiden äänet. Nauhuri on saattanut jännittää lapsia, vaikka lapsille on kerrottu äänitysten luottamuksellisuudesta ja hävittämi-

sestä tutkimuksen jälkeen. Muualta kantautuneiden äänten yhteydessä lapselle on voinut herätä kysymys siitä, kuuluuko jotain hänen puheestaan tilan ulkopuolelle, vaikka todellisuudessa normaali puheääni ei kuulunut muihin tiloihin. Muissa tiloissa oli myös ainoastaan perhetyöntekijöitä, jotka olivat sitoutuneet tutkimuksen eettisiin periaatteisiin, kuten siihen että tutkimustilanne on luottamuksellinen.

Lapsilta kysyttiin tutkimustilanteen päätteeksi, miten he kokivat tilanteen ja jännittikö se heitä. Vaikutti siltä, että joitakin lapsia jännitti hieman, mutta vain yksi lapsi kertoi jännittäneensä. Myös muuta palautetta tutkimustilanteesta saatiin. Yksi lapsi kommentoi, että kuvitteli haastattelutilan olevan pienempi. Kommentti osoittaa sen, että myös lapset havainnoivat ympäröivää tilaa ja sillä on vaikutusta tilanteen kokonaisuuteen. Lapset kertoivat, että yleisesti ottaen vastaaminen tuntui melko helpolta, mutta osa kysymyksistä oli hieman vaikeampia. Yksi lapsista mainitsi, että oli kiva jutella.

8.2 Menetelmien soveltaminen ja ideat jatkotutkimuksista

Lapsia tulisi kuulla laissa säädettyjen tilanteiden lisäksi jatkuvasti osana arjen työskentelyä. Tällä pyritään siihen, että arjen työskentely ei urautuisi, vaan se kehittyisi lapsen jatkuvasti muuttuvien tarpeiden ja kokemusten mukaan. Tutkimuksen toteutuksen myötä syntyi idea siitä, että ehkä perhetyöntekijät voisivat jatkossakin hyödyntää ja soveltaa tutkimuksessa käytettyjä kysymyksiä ja menetelmiä lasten ajatusten kuulemisessa liittyen perhetyöhön. Tähän tutkimukseen osallistui vain kuusi lasta. Perhetyöntekijät voivat käyttää tutkimuksen menetelmiä ja kuulla laajemmin kaikkia perhetyön asiakkaina olevia lapsia.

Vaikka tässä tutkimuksessa on haluttu pitää erillään nalleperheestä kertova mielikuvitustarina ja lapsen omakohtainen haastattelu, perhetyön arjen työskentelyssä tutkimusmenetelmiä voitaisiin käyttää myös yhdistettynä. Tämä voisi tapahtua käytännössä esimerkiksi niin, että mielikuvitustarinaa rakennettaessa ja siihen liittyviä kysymyksiä esitettäessä lapselta kysyttäisiin myös omaan perheeseen liittyviä kysymyksiä. Tässä tutkimuksessa käytettyjä toiminnallisia menetelmiä on mahdollista yhdistää myös esimerkiksi niin, että nallekortteja ja perhetyön sisältöjä kuvaavia kuvakortteja käytetään samanaikaisesti. Tällöin nallekorteista voidaan valita perheenjäseniä kuvaavat hahmot ja kuvakorteista puolestaan voidaan hyödyntää perhetyön sisältöjä ja tunteita kuvaavia kortteja. Kuvakorttien käyttö, etenkin lasten kanssa jotka eivät osaa lukea tai kirjoittaa, olisi hyvä kehitysidea arjen työskentelyyn. Myös tutkimuksessa käytettyjä haastattelukysymyksiä voidaan käyttää yksittäisinä pienempinä kokonaisuuksina osana arjen työskentelyä.

Yksi tutkimuksen toteutuksen myötä syntynyt jatkotutkimusidea on erikäisten perheenjäsenten perhetyöhön liittyvien ajatusten ja kokemusten vertaileva tutkiminen. Perusteena tutkimukselle on ajatus siitä, että samankin perheen eri jäsenillä saattaa olla eri käsityksiä perhetyöstä sekä odotuksia liittyen siihen. Toinen jatkotutkimusidea yhteistyökumppanille

on tutkia tästä tutkimuksesta ikänsä vuoksi ulkopuolelle jääneiden vanhempien lasten ja nuorten kokemuksia perhetyöstä. Mielenkiintoista olisi myös, jos tähän tutkimukseen osallistuneita lapsia voitaisiin kuulla asiakkuuden loputtua uudestaan samasta aiheesta. Tätä kautta voitaisiin nähdä, ovatko lasten ajatukset perhetyöstä muuttuneet perhetyöprosessin aikana.

8.3 Oman työskentelyn arviointi

Tutkimusprosessiin kokonaisuudessaan vaikutti se, että tutkimusta tekevässä oli kaksi tutkijaa. Kaikki eri tutkimuksen osuudet on tehty yhteistyössä niin käytännön suunnittelun, tutkimuksen toteutuksen kuin kirjallisen raportoinninkin suhteen. Työnjakoa on tehty erilaisten käytännön asioiden hoitamisessa, joita olivat esimerkiksi kirjallisuuslähteiden tutkiminen sekä yhteydenpito yhteistyökumppaniin ja ohjaavaan opettajaan. Kaikki päätökset ja opinnäytetyöhön kirjoitettu sisältö on kuitenkin käsitelty huolellisesti yhdessä itsenäisen työskentelyn jälkeen.

Tutkimusaineiston analysoinnissa oltiin erityisen tarkkoja ja molemmat tutkijat ovat käsitelleet koko tutkimusaineiston. Tulosten ja johtopäätösten esittely on yhdessä tarkoin mietitty, kirjoitettu ja tarkistettu. Tutkijoiden yhteistyö oli sujuvaa aikaisempien opintojen aikana tehdyn yhteistyön vuoksi. Myös yhteistyö ohjaavan opettajan sekä yhteistyökumppanin kanssa on ollut onnistunutta. Haasteena tutkimusprosessissa tutkijoilla oli se, että vastaavan tutkimuksen tekemisestä ei ollut aikaisempaa kokemusta. Lisäksi opinnäytetyön tekemiseen tarvittavan tutkijoiden yhteisen ajan löytäminen muiden arjen tapahtumien keskellä oli haasteellista.

Tutkimusprosessin kokonaisuuteen ollaan tyytyväisiä, sillä tutkimuksen tavoitteet saavutettiin ja tutkimuksen toteuttaminen oli myönteinen kokemus tutkijoille. Tutkimuksen tekeminen oli mielenkiintoista ja se on asettanut tutkijoille sopivasti haasteita. Tutkimusprosessin raportointiin ollaan myös tyytyväisiä, sillä opinnäytetyö kuvaa hyvin tutkimuksen etenemistä ja on riittävän tarkka tutkimuksen luotettavuuden kannalta. Erityisen kiitollisia tutkijat ovat tutkimukseen osallistuneiden lasten ja heidän huoltajien rohkeudesta ja motivaatiosta osallistua tutkimukseen.

LÄHTEET

- Alenius, M. & Erkkilä, A. 2010. Lasten näkemyksiä lastensuojelun perhetyöstä. Lahden ammattikorkeakoulu. Sosiaalialan koulutusohjelma. Opinnäytetyö.
- Forsberg, H., Ritala-Koskinen, A. & Törrönen, M. 2006. Lapset ja sosiaalityö. Jyväskylä: PS-Kustannus.
- Greig, A., Taylor, J. & MacKay, T. 2007. Doing research with children. Second edition. Gateshead: Athenaeum Press.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2006. Tutki ja kirjoita. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Hurtig, J. 2003. Lasta suojelemassa – etnografia lasten paikan rakentumisesta lastensuojelun käytännöissä. Rovaniemi: Acta universitatis Lapponiensis 60.
- Hämäläinen, J. & Kurki, L. 1997. Sosiaalipedagogiikka. 1. painos. Helsinki: WSOY – kirjapainoyksikkö.
- Kokko, R-L. 2006. Tulevaisuuden muistelu. Ennakointidialogit asiakkaiden kokemina. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Kurki, L. 2000. Sosiokulttuurinen innostaminen: muutoksen pedagogiikka. Tampere: Vastapaino.
- Lagström, H., Pösö., Rutanen, N. & Vehkalahti, K. 2010. Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka. Nuorisoseuratutkimusverkosto ry. Helsinki: Yliopistopaino.
- Myllärinen, A-R. & Tast, E. 2001. Sosiaalialan uuden asiantuntijuuden rakentuminen koulutuksen ja työelämän yhteistyönä: sosiaalipedagoginen orientaatio ammattikorkeakoulun sosiaalialan koulutusohjelmassa. Hämeenlinna: Hämeen ammattikorkeakoulu.
- Mönkkönen, K. 2007. Vuorovaikutus. Dialoginen asiakastyö. Helsinki: Edita.
- Niemi, T., Nietosvuori, L. & Virikko, H. 2006. Hyvinvointialan viestintä. Helsinki: Edita Prima.
- Pehkonen, A. & Väänänen-Fomin, M. (toim.) 2011. Sosiaalityön arvot ja etiikka. Helsinki: WSOY.
- Reijonen, M. (toim.) 2005. Voimaa perhetyöhön: arjen tuki ja ammatilliset verkostot. Helsinki: Otavan kirjapaino Oy.

Rytkönen, T. & Rönkkö, L. Monisäikeinen perhetyö. 2010. Monisäikeinen perhetyö. Helsinki: WSOYpro Oy.

Räty, T. 2012. Lastensuojelulaki: käytäntö ja soveltaminen. Helsinki: Edita.

Tanskanen, I. & Timonen-Kallio, E. (toim.) 2010. Lasten ja nuorten osallisuuden tukeminen lastensuojelutyössä. Tampere: Tampereen yliopistopaino – Juvenes Print Oy.

Taskinen, S. 2010. Lastensuojelulain soveltaminen. Helsinki: WSOYpro Oy

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. 5. painos. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Vilkkö-Riihelä, A. & Laine, V. 2008. Mielen maailma: kehityspsykologia. Helsinki: WSOY.

Wilson, J. 2004. Child-focused practice: a collaborative systemic approach. Great Britain: Biddles Ltd., Guildford & King's Lynn.

KUVAKORTIT

MIELIKUVITUSTARINA

Olipa kerran nalleperhe. Nalleperheeseen kuuluu äiti-, isä- ja lapsinalle. (Voit valita nalleja kuvaavat kortit korttipakasta.) Kuuluisiko perheeseen muita?

Nalleperhe asui satumaisen metsän laidalla puisessa talossa, joka oli erikoisen näköinen. Kuvittele, miltä nalleperheen talo voisi näyttää.

Nalleperheessä on murheita. Mistä asioista lapsinalle on huolissaan ja miksi? Mistä asioista äiti- ja isänalle voisivat olla huolissaan? Kuka voisi auttaa nalleperhettä? Miten?

Perheen avuksi tulee aikuinen, joka kertoo olevansa perhetyöntekijä (Voit valita perhetyöntekijää kuvaavan nallekortin korttipakasta.) Mitä työntekijänalle tekee perheessä? Miten hän voisi auttaa?

Aikaa kuluu ja lopulta kaikki nallet ovat taas iloisia ja onnellisia. Mikä nalleperheen kotona on muuttunut? Mitä lapsinalle ajattelee? Entä äiti- ja isänalle? Mitä he ajattelevat?

AVOIMEN HAASTATTELUN KYSYMYKSET

1. Tiedätkö miksi [perhetyöntekijän nimi] käy teillä?
2. Tiesitkö, että [perhetyöntekijän nimi] on perhetyöntekijä?
3. Tiedätkö mitä perhetyöntekijä-sana tarkoittaa?
4. Mitä [perhetyöntekijän nimi] tekee teillä tai teidän perheenne kanssa?
5. Mikä on kivaa? Mistä et pidä?
6. Saatko itse vaikuttaa siihen, mitä [perhetyöntekijän nimi] kanssa teette?
7. Millä kokoonpanolla tapaavat [perhetyöntekijän nimi]? Tapaatteko [perhetyöntekijän nimi] kanssa kahden kesken?
8. Mitä haluaisit tai toivoisit että [perhetyöntekijän nimi] tekisi?
9. Miten [perhetyöntekijän nimi] voisi auttaa sinua?
10. Jos kuvittelet tilanteen, että [perhetyöntekijän nimi] ei enää kävisi, mitä tapahtuisi? Miltä se tuntuisi?
11. Mitä odotat, kun tiedät että [perhetyöntekijän nimi] on tulossa käymään? Jännitätkö jotain?
12. Uskallatko puhua [perhetyöntekijän nimi] kanssa asioista, mikäli sinulla olisi jotain murheita?
13. Miltä sinusta tuntui vastata näihin kysymyksiin?

KIRJE TUTKIMUKSEEN OSALLISTUVIEN LASTEN PERHEILLE

1.5.2012

Hei!

Olemme kaksi sosionomiopiskelijaa Hämeen ammattikorkeakoulusta. Teemme opinnäytetyötä aiheesta Lasten kokemuksia [perhetyöyksikön nimi] perhetyöstä. Tarkoituksena on kuulla [perhetyöyksikön nimi] perhetyön piirissä olevien perheiden lapsia ja heidän näkemyksiään työn merkityksestä ja sen vaikutuksista. Toivomme tutkimuksemme mahdollistavan [perhetyöyksikön nimi] perhetyön kehittämisen sellaiseksi, että lapsen näkökulma tulisi huomioiduksi yhä paremmin.

Toteutamme tutkimuksen haastattelemalla lapsia heille sopivalla tavalla, esimerkiksi käyttämällä kuvakortteja haastattelun tukena. Pyrimme siihen, että haastatteluun osallistuminen olisi lapsille mielekästä.

Haastattelut on tarkoitus äänittää nauhurille. Meille on tärkeää tutkimuksen luottamuksellisuus ja olemme ehdottoman vaitiolovelvollisia kaikesta haastatteluissa kerätystä aineistosta. Haastatteluissa käytetyt nauhat hävitetään aineiston analyysin jälkeen. Opinnäytetyöstä tehdyssä raportissa ei mainita yksikköä, eli [perhetyöyksikön nimi]. Raportti kirjoitetaan siten, ettei tutkimukseen osallistuneita lapsia tai perheitä voida tunnistaa sen pohjalta.

Kiitämme etukäteen tutkimuksemme mukaan lähteviä perheitä ja heidän lapsiaan!

Sosionomiopiskelijat:

Opinnäytetyön ohjaava perhetyöntekijä:

Satu Halttunen

[Yhteistyökumppanin edustaja]

Anne Kettumäki

KYSELYLOMAKE PERHETYÖNTEKIJÖILLE

1. Koulutustaustasi?
2. Kauanko olet työskennellyt tässä perhetyön yksikössä?
3. Miten kuvailisit perustehtävääsi?
4. Mitä työmenetelmiä käytät työssäsi?
5. Mitä työnkuvaasi kuuluu?.
6. Nimeä konkreettisia tehtäviäsi ja askareitasi perheessä.
7. Mistä aiheista haluaisit kuulla lapsen näkemyksiä/ajatuksia liittyen perhetyöhön ja toimintaasi? Voit nimetä esimerkkitalanteita, toimintatapoja, oletuksia yms.
8. Mikä sinua mietityttää käytännön työssäsi tällä hetkellä? Miksi?
9. Muita ideoita ja ajatuksia tutkimukseemme liittyen?